

รูปแบบโครงสร้างองค์การ และบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการ
ที่มีผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2558
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

รูปแบบโครงสร้างองค์การและบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการ
ที่มีผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2558
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**THE ORGAANIZATION STRUCTURE AND THE ADMINISTRATIONS
ADMINISTRATIVE ROLE OF THE ABBOTS AFFECTING
THE BUDDHIST SANGHA ADMINISTRATION**

**By
Mr. Phiroje Duangsri**

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
Master of Public Administration Program in Public Administration
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2015
Copyright of Graduate School, Silpakorn University**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบโครงสร้าง
องค์การและบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์” เสนอ
โดย นายไพโรจน์ ดวงศรี เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารัทสนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์ พรชัย เทพปัญญา

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.นพดล เหลืองภิรมย์)

...../...../.....

..... กรรมการ

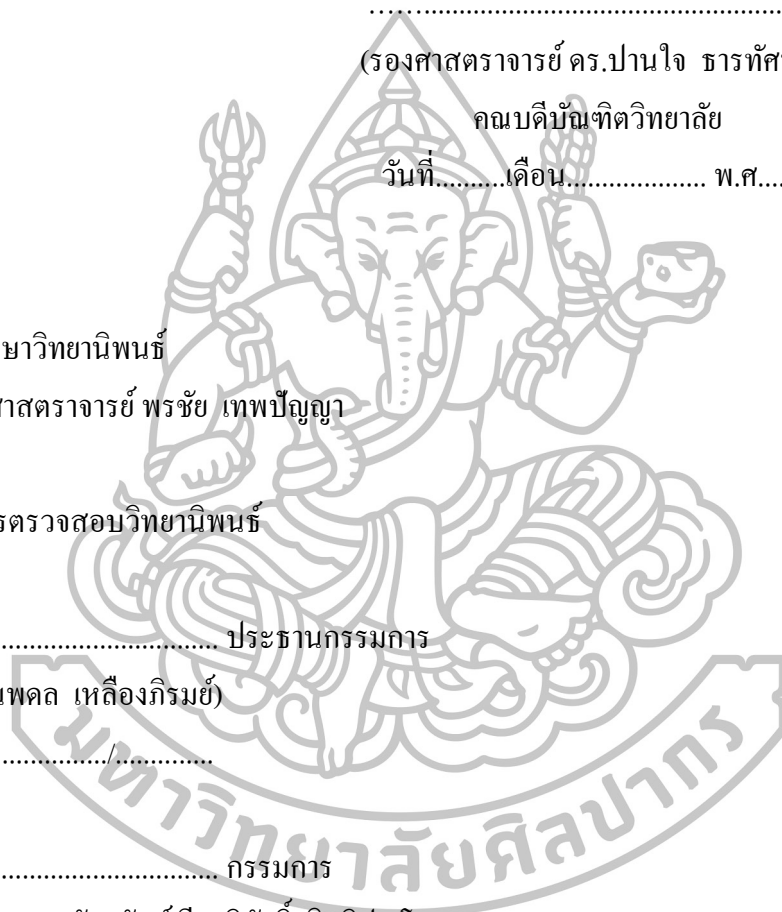
(อาจารย์ ดร.พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ พรชัย เทพปัญญา)

...../...../.....

54603723: สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

คำสำคัญ: การบริหาร / การมีส่วนร่วม / คณะสงฆ์

ไพโรจน์ ดวงศรี: รูปแบบโครงสร้างองค์การและบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: รศ. พรชัย เทพปัญญา. 68 หน้า.

วิทยานิพนธ์ เรื่องรูปแบบโครงสร้างองค์การ และบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษารูปแบบโครงสร้างองค์การคณะสงฆ์ 2) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 3) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขการบริหารกิจการคณะสงฆ์

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview Research) จากพระสังฆาธิการผู้มีส่วนในการบริหารคณะสงฆ์ และสัมภาษณ์เชิงลึกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารคณะสงฆ์

จากผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. 2535 แบ่งการบริหารออกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1. ส่วนกลาง ได้แก่ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในส่วนรวมทั้งราชอาณาจักร เป็นหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน 2. ส่วนภูมิภาค ได้แก่ การบริหารเฉพาะส่วนจังหวัด ตามลำดับ 4 ชั้น คือ ภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล สำหรับโครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน แบ่งตามลำดับชั้น ได้ดังนี้ สมเด็จพระสังฆราช กรรมการเถรสมาคม เจ้าคณะหนใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส 2) ส่วนบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้ยึดถือปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 ในเรื่องหน้าที่และอำนาจของพระสังฆาธิการ 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ 3) แนวทางในการแก้ปัญหาและอุปสรรค มหาเถรสมาคม ซึ่งถือว่าเป็นผู้บริหารระดับสูงขององค์การจะต้องมีใจกว้างยอมรับความคิดเห็นหลักการบริหารสมัยใหม่ที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย ควรรับฟังปัญหาของผู้ได้บังคับบัญชาในระดับล่าง ควรออกตรวจงานตามเขตปกครองของตนให้สม่ำเสมอ พบปัญหาต้องแก้กันอย่างจริงจัง ตลอดถึงสื่อมวลชนและพุทธศาสนิกชนทุกคนจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ทุกคนล้วนมีหน้าที่ในการปกป้องรักษา เชิดชู ส่งเสริมและร่วมแก้ไขปัญหาลงค์การคณะสงฆ์ด้วย

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ปีการศึกษา 2558

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

54603723: MAJOR: PUBLIC ADMINISTRATION

KEY WORD: ADMINISTRATION / PARTICIPATION / SANGHA

PHIROJE DUANGSRI: THE ORGAANIZATION STRUCTURE AND THE ADMINISTRATIONS
ADMINISTRATIVE ROLE OF THE ABBOTS AFFECTING THE BUDDHIST SANGHA ADMINISTRATION.
THESIS ADVISOR: ASSOC. PROF. PORNCHAI DHEBPANYA. 68 pp.

This thesis is about the organization structures and roles of Sangha administrative officers in Thailand Buddhist Sangha Administration. The three objectives are: 1)To study the organization structure of the Sangkha 2)To study the roles of Sangha administrative officers in Thailand Buddhist Sangha Administration 3)To study the problems and guidelines to solve the problems of Buddhist Sangha Administration

In this qualitative research, the researcher used documentary research method and the in-depth interviews and the organizations related to the Sangha administration.

The study result revealed that: The administrative structure of Thailand Buddhist Sangha Administration according to the Sangha Act of 1992 consists of two parts. 1) The central part such as the general administrative of the Buddhist Sangha-it is the responsibility of the Sangha Supreme Council of Thailand which is led by the Buddhist Supreme Patriarch of the Buddhist Priests. 2) The regional part such as the four levels of provincial administration which are divided by region, province, district and sub-district. The recent administrative structure of Buddhist Sangha Administration according to the Sangha Act of 1992 can be classified by levels as follows-the Buddhist Supreme Patriarch of the Buddhist Priests, the Committee of the Sangha Supreme Council, the Chief Superintendent of the Ecclesiastries, the Ecclesiastical Regional Governor, the Ecclesiastical Provincial Governor, the Ecclesiastical District Officer, the Ecclesiastical Sub-district Head and the Abbot. 2) The roles and powers of Sangha administrative officers in Buddhist Sangha Administration follow the Sangha Act of 1992 (the 2nd amendment) in six aspects-the administration, religion, welfare education, dissemination, public assistance and public welfare. 3) The following are guidelines to solve the problems and overcome the obstacles. The Sangha Supreme Council which is equivalent to a high-ranking administrator of the organization must be open-minded and accept other opinions and modern management principles which are not against the disciplines. The Sangha Supreme Council should listen to the problems of subordinates and should regularly supervise the works within their regions. When the problems are found, they should be solved in a serious way. The mass media and all Buddhists must always realize that everyone has a duty to protect, honor and promote the Buddhist Sangha organization as well as participating to solve the problems.

Program of Public Administration

Graduate School, Silpakorn University

Student's signature

Academic Year 2015

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความกรุณาของคณะกรรมการ คณาจารย์ อาจารย์ที่ปรึกษาทุกท่าน ที่ได้เสียสละเวลา ให้คำแนะนำปรึกษา ช่วยเหลือในการแก้ไข ปรับปรุงด้วยดีโดยตลอด

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รศ.พรชัย เทพปัญญา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ท่านอาจารย์ ดร. พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ อาจารย์ ดร.นพดล เหลืองภิรมย์ ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ให้ความเมตตา กรุณาดำเนินงานวิจัยเป็นลำดับมา และคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ให้ความรู้ด้านการบริหารใน และนอกชั้นเรียนทุกท่าน มา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณพ่อแม่ครู อาจารย์ ญาติ เพื่อนสนิททุกท่านที่ช่วยให้กำลังใจยามท้อแท้มา โดยตลอด และคอยสนับสนุน กระตุ้นเตือนจนสำเร็จการศึกษาทุกท่าน

สารบัญ

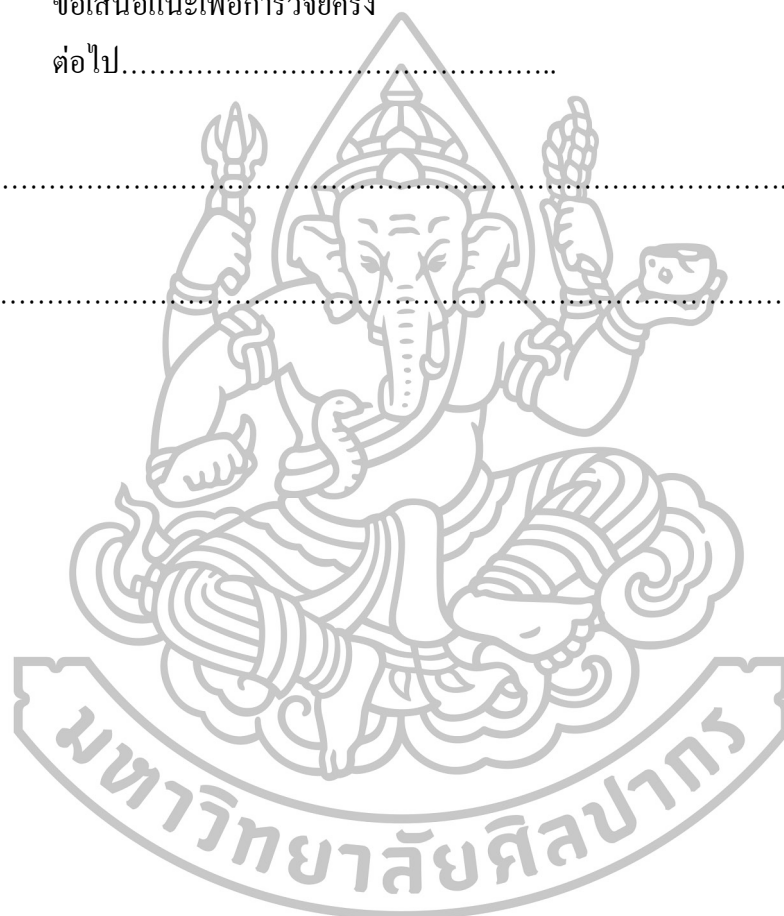
	หน้า
บทคัดย่อ	ง
ภาษาไทย.....	
บทคัดย่อ	จ
ภาษาอังกฤษ.....	
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
.....	
บทที่	
1 บท	1
นำ.....	
ความเป็นมาและความสำคัญของ	1
ปัญหา.....	
วัตถุประสงค์ของการ	3
วิจัย.....	
ขอบเขตของการ	3
วิจัย.....	
ประโยชน์ที่	3
ได้รับ.....	
นิยามศัพท์	4
เฉพาะ.....	
2 การทบทวน	6
วรรณกรรม.....	
แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารคณะ	6
สงฆ์.....	
ความหมายของการ	6
บริหาร.....	
หลักการทั่วไปเกี่ยวกับบริหารคณะ	7
สงฆ์.....	

การ	7
วางแผน.....	
การจัด	8
องค์การ.....	
การบริหารงาน	8
บุคคล.....	
การวินิจฉัยสั่ง	9
การ.....	
การ	10
ควบคุม.....	
การ	10
ประสานงาน.....	
การเสนอ	10
รายงาน.....	
แนวคิดและความหมายที่เกี่ยวข้องกับ	11
บทบาท.....	
แนวคิดเกี่ยวกับ	11
บทบาท.....	
ความหมายของ	13
บทบาท.....	
ทฤษฎีเกี่ยวกับ	14
บทบาท.....	
ประวัติความเป็นมาของพระสังฆาธิ	17
การ.....	
ความหมายของพระสังฆาธิ	
การ.....	
บทที่	หน้า
ประเภทของพระสังฆาธิ	17
การ.....	

	ความสำคัญของพระสังฆาธิ	18
	การ.....	
	การแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิ	19
	การ.....	
	การพ้นจากตำแหน่งพระสังฆาธิ	21
	การ.....	
	อำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิ	22
	การ.....	
	บทบาทพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการบริหารกิจการคณะ	26
	สงฆ์.....	
	บทบาทด้านการ	26
	ปกครอง.....	
	บทบาทด้านการศาสน	27
	ศึกษา.....	
	บทบาทด้านการศึกษา	29
	สงเคราะห์.....	
	บทบาทด้านการเผย	30
	แผ่.....	
	บทบาทด้านการ	32
	สาธารณูปการ.....	
	บทบาทด้านการสาธารณ	34
	สงเคราะห์.....	
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะ	37
	สงฆ์.....	
3	วิธีการดำเนินการ	43
	วิจัย.....	
	วิธีการเก็บ	43
	ข้อมูล.....	
	ข้อมูลที่ใช้ในการ	43
	วิจัย.....	

	การตรวจสอบ	44
	ข้อมูล.....	
	กระบวนการวิเคราะห์	45
	ข้อมูล.....	
	สรุปผลการศึกษาวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และนำเสนอ ผลการวิจัย.....	45
4	ผล	46
	การศึกษา.....	
	ตอนที่ 1 รูปแบบ และ โครงสร้างองค์การคณะ สงฆ์.....	46
	ตอนที่ 2 บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะ สงฆ์.....	50
	บทบาทด้านการ	51
	ปกครอง.....	
	บทบาทด้านการศาสน	53
	ศึกษา.....	
	บทบาทด้านการศึกษา	54
	สงเคราะห์.....	
	บทบาทด้านการเผย	55
	แผ่.....	
	บทบาทด้านการ	56
	สาธารณูปการ.....	
	บทบาทด้านการสาธารณ	
	สงเคราะห์.....	
บทที่		หน้า
5	สรุป อภิปรายผล และ ข้อเสนอแนะ.....	59
	สรุป	59
	ผลการวิจัย.....	

อภิปราย	62
ผล.....	
ข้อเสนอแนะ.....	64
...	
ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไป	64
ใช้.....	
ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้ง	65
ต่อไป.....	
รายการ	66
อ้างอิง.....	
ประวัติ	68
ผู้วิจัย.....	

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แสดงโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยตาม ระดับชั้น.....	50
2	แสดงการบริหารงานคณะสงฆ์ตาม พรบ.สงฆ์ พ.ศ. 2535.....	51

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

องค์การสงฆ์ เป็นองค์การที่ก่อกำเนิดขึ้นเมื่อ 2500 กว่าปีที่ผ่านมา ถือเป็นองค์การที่พระพุทธเจ้าทรงก่อตั้งขึ้นมา เพื่อเป็นองค์การตัวอย่างของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ และการบริหารองค์การสงฆ์ ก็มีเป้าหมายเพื่อการศึกษาและพัฒนาตนเองของผู้เข้ามาสู่องค์การ สงฆ์กลุ่มแรกขององค์การที่เกิดขึ้นนั้น องค์สมเด็จพระบรมศาสดา พระองค์ทรงประทานการอุปสมบทด้วยพระองค์เองแก่พระปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ซึ่งมีพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นหัวหน้า และพระอัญญาโกณฑัญญะก็ได้ดวงตาเห็นธรรมโดยบรรลุธรรมก่อนใครในบรรดา 5 ท่าน และถือได้ว่าท่านพระผู้เป็นลัทธิขีพยานขององค์การคนสำคัญในการบรรลุธรรมของพระองค์ นับเป็นการสืบทอดศาสนทายาทเป็นครั้งแรกจากการฟังธรรมจักรกัปปวัตตสูตร ซึ่งเป็นพระธรรมเทศนากัณฑ์แรกปฐมฤกษ์แห่งการประกาศพระพุทธศาสนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน องค์การสงฆ์ก็เกิดขึ้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

พระธรรมปิฎก (2546) นับแต่นั้นเป็นต้นมา การประกาศพระพุทธศาสนาได้เริ่มแผ่ขยายไปทั่วชมพูทวีป จึงทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงอย่างรวดเร็ว จำนวนพระสาวกเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ พร้อมกันนั้นก็มีการส่งเสริมให้มีการศึกษา คือ ด้านวิปัสสนาธุระและด้านคัมภีร์ธุระ อันเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติควบคู่กันไป พระพุทธองค์ทรงปกครองพระสงฆ์สาวกแบบระบบพ่อปกครองลูก โดยอาศัย พระธรรม วินัย เป็นหลัก เช่น เมื่อจะให้การอุปสมบท แก่กุลบุตรต้องมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ดูแลหรือเป็นผู้ปกครอง กล่าวคือ พระอุปัชฌาย์ เป็นเหมือนผู้กำกับระกันตัวผู้บวชต่อที่ประชุมสงฆ์ว่ามีคุณสมบัติครบถ้วนหรือไม่อย่างไร และเมื่ออุปสมบทให้แก่กุลบุตรแล้วได้มีการอบรมข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ที่อุปัชฌาย์และสัทธาภิหาริกพึงปฏิบัติต่อกัน คือ เหมือนพ่อปกครองลูก โดยใช้ระบบเคารพกันตามลำดับอาวุโส การพิจารณาวินิจฉัยโทษ ได้อาศัยหลักพระธรรมวินัย เป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสิน

เพราะเหตุนี้ คณะสงฆ์จึงได้ชื่อว่าเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกซึ่งทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดปณิธานพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ทรงบัญญัติไว้เพื่อให้ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา นำไปปฏิบัติขัดเกลาชีวิตให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม การเผยแผ่สืบสาน และถ่ายทอดพระธรรมคำสอนถือเป็นภารกิจสำคัญที่องค์กรคณะสงฆ์จำเป็นต้องดำเนินการเพื่อยังความเลื่อมใสให้เกิดขึ้น และเป็นแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชน

ได้เข้าใจหลักธรรมเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตในการพัฒนาจิตใจ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข พระสังฆาธิการจึงมีหน้าที่หลักในการปกครองบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบไป ดังคำกล่าวที่ว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ จะเจริญรุ่งเรืองสืบไป ก็ด้วยอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชน และมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคง การบริหารคณะสงฆ์จึงเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

กรมการศาสนา (2540) ในยุคปัจจุบัน การปกครองคณะสงฆ์ ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญเพราะถ้ามีระบบปกครองดี ศาสนาก็มีความเจริญมั่นคงดี การปกครองหรือการบริหารที่ดีนั้นจะต้องมีรูปแบบและวิธีการจัดการหรือมีแนวคิดซึ่งขึ้นอยู่กับกรอบอำนาจกระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่างๆ รับผิดชอบตามความรู้ ความสามารถของตน และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ เพราะการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันนั้น มีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้องเมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้นต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ (พระเมธีธรรมาภรณ์, 2539) การปกครองคณะสงฆ์จึงถือว่าเป็นหัวใจหลักในงานบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ คือ ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ต้องให้ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎระเบียบ มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ มติ พระบัญชา สมเด็จพระสังฆราช หรือคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน การระงับอิทธิพล การวินิจฉัย การลงนิคหกรรม การวินิจฉัยข้ออุทธรณ์ต่างๆ ตลอดถึงการแต่งตั้งถอดถอนเจ้าคณะพระสังฆาธิการควบคุมดูแลให้เป็นไปตามข้อวัตรปฏิบัติของจรรยาพระสังฆาธิการ และสถาบันคณะสงฆ์ไทยทั้งอดีตจนถึงปัจจุบันได้ตระหนักถึงความสำคัญในระบบการปกครองคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะปัจจุบันนี้ วิทยาการด้านการบริหาร และการก้าวหน้าไปมาก คณะสงฆ์ควรจะได้ใช้วิทยาการเหล่านั้นมาช่วยเสริมทางการบริหาร และปกครองคณะสงฆ์ กิจการคณะสงฆ์บางอย่างอาจอาศัยการบริหารแบบราชการของฝ่ายบ้านเมือง กิจการคณะสงฆ์บางอย่างอาจอาศัยการบริหารที่คล่องตัวแบบภาคเอกชน และกิจการบางอย่างต้องบริหารตามหลักพระธรรมวินัย

ดังนั้น ผู้วิจัย จึงมีความต้องการที่จะทราบถึงบทบาทและรูปแบบและโครงสร้างวิธีการปกครองคณะสงฆ์ไทยว่าการปกครองคณะสงฆ์นั้นมีผลต่อการพัฒนากิจการคณะสงฆ์หรือไม่ สอดคล้องกันหรือไม่ รวมไปถึงจะได้ศึกษาว่า การปฏิบัติเพื่อต่อพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และระเบียบข้อบังคับกฎหมายเถรสมาคมอย่างไร มีข้อบกพร่องอย่างไร และการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้อาจเป็นผลดีต่อการคณะสงฆ์ไทยที่จะได้นำแนวคิดหรือวิธีการที่จะปฏิรูปการคณะสงฆ์ให้

เป็นไปในแนวทางที่ดีขึ้นเพื่อการพัฒนาองค์การคณะสงฆ์ให้มีความเรียบร้อยดีงามตามพระธรรมวินัย และเพื่อช่วยสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้วัฒนาสถาบันสืบไปกาลนาน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษารูปแบบ โครงสร้างองค์การคณะสงฆ์ไทย
- 2.2 เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์
- 2.3 เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและนำเสนอแนวทางแก้ไขการบริหารกิจการคณะสงฆ์

3. ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ ดังนี้

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบของการบริหารองค์การคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน จากเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารองค์การคณะสงฆ์ไทย โดยผู้วิจัยเลือกเฉพาะในส่วนของข้อมูลที่เชื่อมโยง หรือมีส่วนเกี่ยวข้องพันกันกับเนื้อหาสาระ

3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยนี้ ศึกษาเฉพาะบทบาทพระสังฆาธิการในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

3.3 ขอบเขตด้านประชากร

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ ผู้มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จำนวน 18 รูป ตามงานด้านการบริหารคณะสงฆ์ ทั้ง 6 ด้านๆ ละ 3 รูป

สัมภาษณ์ สนทนา โดยการถามตอบ เกี่ยวกับแนวคิดรูปแบบ โครงสร้างการบริหารจัดการคณะสงฆ์ไทยและบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้านคือ ด้านการปกครอง, ด้านการศึกษา, การเผยแผ่, การสาธารณูปการ, การสาธารณสงเคราะห์, การศึกษาสงเคราะห์ ที่พระสังฆาธิการได้ดำเนินการบริหาร เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลตรงตามที่กำหนดไว้ หรือเป็นข้อค้นพบใหม่ซึ่งเกิดจากการสนทนา รวมทั้งข้อเสนอแนะต่างๆ เกี่ยวกับแนวโน้มทางการบริหารองค์การคณะสงฆ์ไทยในอนาคต

4. ประโยชน์ที่ได้รับ

- 4.1 ได้ทราบถึงรูปแบบ โครงสร้างการบริหารองค์การคณะสงฆ์ไทย
- 4.2 ได้ทราบบทบาทในการบริหารองค์การคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ

4.3 ได้ทราบปัญหา ข้อบกพร่อง และนำแนวทางในการแก้ไขปัญหาการบริหารกิจการคณะสงฆ์

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ หมายถึง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม อันเป็นกฎหมายที่ใช้ในการปกครองพระสงฆ์เถรวาทในประเทศไทยในปัจจุบัน

5.2 คณะสงฆ์ไทย หมายถึง บรรดาพระภิกษุ ที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ผู้ได้รับการแต่งตั้ง ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎหมายเถรสมาคม ซึ่งปฏิบัติศาสนกิจภายในหรือภายนอกราชอาณาจักรไทย

5.3 พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส

5.4 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2535) และกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย ได้ให้ความหมายการบริหารงานคณะสงฆ์ ทั้ง 6 ด้าน ดังนี้

5.4.1 การปกครอง หมายถึง งานที่พระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติหรือจะต้องกระทำ ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วย การควบคุมดูแล การรักษาความเรียบร้อยดีงามของพระภิกษุ

5.4.2 การศาสนศึกษา หมายถึง การจัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี รวมทั้งสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรให้ได้ศึกษาต่อในระดับสูงยิ่งขึ้นไปในสำนักเรียนต่างๆ

5.4.3 การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสถาบันการศึกษาหรือจัดสถานที่ศึกษาภายในวัดเพื่อสงเคราะห์แก่เด็กและเยาวชนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

5.4.4 การเผยแผ่ หมายถึง การจัดให้มีการฟังพระธรรมเทศนา การฝึกอบรมสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน การบรรยายหรือการปาฐกถาธรรม การจัดเกี่ยวกับศาสนพิธีต่างๆ เพื่อรักษาพิธี และวัฒนธรรมทางศาสนา ตลอดจนการให้ธรรมทานหรือการสนทนาธรรมแก่คนในชุมชน และสังคม

5.4.5 การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนสมบัติของวัดด้วยการรักษาซ่อมแซม ปรับปรุง ตกแต่งศาสนวัตถุ และศาสนสถานที่มีอยู่เดิมให้มั่นคงถาวรและก่อสร้างเพิ่มเติมให้เหมาะกับศาสนสมบัติ ซึ่งจำเป็นต่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง

5.4.6 การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการสาธารณประโยชน์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนในชุมชน และสังคม โดยการจัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณสมบัติหรือสาธารณกุศลเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่คนในชุมชน และเพื่อการพัฒนาสังคม

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นหลักของทฤษฎี แนวคิด และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารคณะสงฆ์
2. หลักการทั่วไปเกี่ยวกับบริหารคณะสงฆ์
 - 2.1 การวางแผน
 - 2.2 การจัดองค์การ
 - 2.3 การบริหารงานบุคคล
 - 2.4 การวินิจฉัยสั่งการ
 - 2.5 การควบคุม
 - 2.6 การประสานงาน
 - 2.7 การเสนอรายงาน
3. แนวคิดและความหมายที่เกี่ยวข้องกับบทบาท
 - 3.1 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท
 - 3.2 ความหมายของบทบาท
 - 3.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
4. ประวัติความเป็นมาของพระสังฆาธิการ
5. บทบาทหน้าที่หลักของพระสังฆาธิการต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

1. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารคณะสงฆ์

ความหมายของการบริหาร

คำว่า การบริหาร ได้มีนักบริหารหลายท่านให้คำนิยามหรือความหมายแตกต่างกันออกไป แต่โดยสรุปแล้ว มักจะใช้คำ 2 คำแทนกัน คำว่า การบริหาร ใช้คำว่า Administration กับคำว่า

Management โดยแยกใช้ตามความหมายนิยม คือ Administration ใช้คำการบริหารงานในองค์การราชการ และใช้คำว่า Management กับกับบริหารหรือการจัดการในองค์การธุรกิจมากกว่าในราชการ สำหรับนักบริหารทั้งในและนอกประเทศก็ได้ให้คำนิยามและความหมายของการบริหารไว้ (กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการศาสนา, 2528) ดังนี้

ดิณ ปรัชพฤทธิ์ และ อิศระ สุวรรณพล กล่าวว่า การบริหารประกอบด้วยลักษณะ 2 ประการ คือ มีวัตถุประสงค์และมีความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ

ดริคเคอ (Drucker) ได้ให้ความหมายเชิงพฤติกรรมว่า การบริหาร คือศิลปะในการทำงาน ให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น

สมพงษ์ เกษมสิน ได้กล่าวสรุปไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากร (Administration Resource) มาประกอบเป็นกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ไซมอน (Simon) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึงการทำงานของคนะบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมมือกันปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน

2. หลักการทั่วไปเกี่ยวกับบริหารคณะสงฆ์

จากแนวคิดเกี่ยวกับหลักการและกระบวนการบริหาร สำหรับการบริหารคณะสงฆ์นั้น ได้ใช้หลักการบริหารตามทฤษฎีดังกล่าวที่สำคัญตามคำย่อในภาษาอังกฤษที่ว่า POSDCCR (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2528) คือ

- 2.1 การวางแผน (Planning)
- 2.2 การจัดองค์การหรือการจัดรูปงาน (Organizing)
- 2.3 การบริหารบุคคล (Staffing)
- 2.4 การวินิจฉัยสั่งการ (Directing)
- 2.5 การควบคุม (Controlling)
- 2.6 การประสานงาน (Coordinating)
- 2.7 การเสนอรายงาน (Reporting)

ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ สามารถอธิบายโดยสังเขปได้ ดังต่อไปนี้

2.1 การวางแผน

การวางแผน หมายถึง การนำเอาสถิติข้อมูลประสบการณ์การบริหาร เพื่อหาแนวทางการเตรียมหลักการและวิธีการดำเนินการปฏิบัติงานตามนโยบายอย่างรอบคอบ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ทั้งในปัจจุบันและอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพ

การวางแผนจึงมีความสำคัญต่อการบริหารงานทุกประเภท เพราะถ้าหากขาดการวางแผนแล้วยากที่ภารกิจทุกชนิดจะดำเนินการไปได้โดยมีประสิทธิภาพและดำเนินไปในทิศทางที่ต้องการได้ การวางแผนจะช่วยให้การทำงานถูกต้องตามวัตถุประสงค์ และส่งผลช่วยให้มีการประสานงานทุกหน่วยโดยไม่ต้องปฏิบัติงานซ้ำซ้อนและขัดแย้งกัน ดังนั้นการวางแผนจึงเป็นตัวแปรตัวหนึ่งของกระบวนการบริหาร (กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการศาสนา, 2528)

ในการวางแผนนี้พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวัตถุประสงค์ส่วนบุคคล เพื่อให้สมาชิกใหม่ได้ปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน พระองค์ทรงประสงค์ให้ผู้บวชในพระพุทธศาสนามีเป้าหมายแบบเดียวกัน ซึ่งจะเห็นได้จากกรณีที่ทรงประทานการอุปสมบทแก่ท่านอัญญาโกณฑัญญะ พระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนาด้วยพุทธดำรัสว่า “เธอจงเป็นพระภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” จะเห็นได้ว่าในพุทธดำรัสนี้ มีการกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการอุปสมบทไว้ชัดเจนว่า “เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” นั้นหมายถึงว่าให้สมาชิกปฏิบัติให้หลุดพ้นทุกข์ส่วนตัว หรือแนะนำคนอื่นให้หลุดพ้นจากทุกข์ อันเป็นเป้าหมายของการดำเนินชีวิต (พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2549)

2.2 การจัดองค์การ

การจัดองค์การหรือการจัดรูปงาน หมายถึง การจัดรูปงานและโครงสร้างการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของตำแหน่งต่างๆ รวมถึง การกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่จำเป็นสำหรับตำแหน่งภายในองค์การตามความถนัด และตามความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจนในเชิงวิชาการด้วย

สำหรับคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา ผู้บวชหลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้บวชก่อน คณะสงฆ์ได้มีการบริหารกันมาในรูปแบบอาจารย์ปกครองศิษย์หรือพ่อปกครองลูก โดยปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ในการจัดระเบียบการบริหาร โดยให้อำนาจบัญญัติหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินงานของคณะสงฆ์ตามความเหมาะสม ต่อมาฝ่ายบ้านเมืองจึงเข้ามามีบทบาทช่วยอุปถัมภ์ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา (กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการศาสนา, 2528)

2.3 การบริหารงานบุคคล

การบริหารงานบุคคล เป็นการสรรหา การรับสมัคร การสัมภาษณ์ การคัดเลือก การบรรจุ การฝึกอบรมบุคลากรให้เข้าในในวิธีปฏิบัติงาน

สำหรับการบริหารบุคลากรของคณะสงฆ์ เป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่พระสังฆาธิการผู้หวังความสำเร็จในการบริหาร ต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ในการบริหาร

ภารกิจและจำเป็นที่จะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงการบริหารคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการศาสนา, 2528)

สำหรับการบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวชที่ ต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ในการทำ พิธีอุปสมบทแก่กุลบุตร พระเถระผู้เป็นประธานในพิธีอุปสมบท เรียกว่า พระอุปัชฌาย์ การรับคน เข้ามาอุปสมบทต้องได้รับความเห็นชอบเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ ซึ่งประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ ประกอบพิธีอุปสมบท

เมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่ (พระนวกะ) จะต้องได้รับการฝึกอบรมและศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์ โดยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท่าน จนกว่าจะมีพรรษาครบ 5 คั้งนั้น กระบวนการฝึกอบรมพระบวชใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะ ก่อให้เกิดระบบการศึกษาในวัด ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาที่สำคัญใน อินเดีย เช่น มหาวิทยาลัยนาถันทา (พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2549)

ระบบการศึกษา ในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนามุคลากร ครอบครัวยุคใหม่ที่ยังไม่บรรลุนั้นยังไม่บรรลุนั้นยังต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไป เรียกว่าเป็นเสขะ คือ ผู้ยังต้องศึกษา ต่อเมื่อสำเร็จการศึกษาเป็นพระอรหันต์แล้ว จึงเรียกว่าเป็น อเสขะ คือผู้ไม่ต้องศึกษา (พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2549)

2.4 การวินิจฉัยสั่งการ

การวินิจฉัยสั่งการ คือ การเลือกเอาทางใดทางหนึ่ง ในจำนวนทางที่มีให้เลือกเป็น จำนวนมาก การตัดสินใจสั่งการนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในกระบวนการบริหารทั้งหมด เพราะ ว่า บรรดากระบวนการต่างๆ ล้วนแต่ดำเนินไปเพื่อช่วยและสนับสนุนการตัดสินใจสั่งการทั้งสิ้น

ในการตัดสินใจด้านการบริหารของพระสังฆาธิการ จะต้องอาศัยพระธรรมวินัย ตัวบทกฎหมาย ระเบียบ กฎ และข้อบังคับ ตลอดจนทั้งแนวนโยบาย และระเบียบประเพณีที่เคยปฏิบัติ มา ฉะนั้น การตัดสินใจจึงหมายถึง การอำนวยความสะดวกซึ่งงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตาม เป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตลอด ทั้งติดตามคำสั่งขึ้นนั้น และในการ สั่งงานซึ่งตัดสินใจสั่งการลง พระสังฆาธิการจะต้องอาศัยข้อมูล ข้อเท็จจริงตลอดจนความคิดเห็น บุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการพิจารณา การสั่งการจะดำเนินไปในทิศทางอันเป็น จุดหมายของหน่วยงานนั้นๆ ต้องใช้เทคนิคกลวิธีให้เกิดแรงจูงใจ การติดต่อสื่อความคิด และการทำ ให้เกิดงานขึ้น จึงจะต้องทำให้การปฏิบัติงานของผู้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดแรงจูงใจที่จะปฏิบัติงาน ตามคำสั่ง (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2528)

2.5 การควบคุม

การควบคุมเป็นกิจกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานให้ได้คุณภาพที่ต้องการ โดยถือหลักปรัชญาที่ว่า “คุณภาพใส่เข้าไปในผลงานระหว่างกระบวนการทำงาน ไม่ใช่การตรวจสอบขั้นสุดท้าย” ดังนั้น การควบคุมคุณภาพจึงหมายถึง การส่งเสริมและการเสริมสร้างคุณภาพทุกขั้นตอน

การควบคุมแต่ละขั้นตอนเพื่อให้ได้คุณภาพตามวัตถุประสงค์นั้น เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของทุกคนที่เกี่ยวข้อง มิใช่เป็นหน้าที่ของคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ การควบคุมคุณภาพ คือการทำงานเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการสูญเสีย ป้องกันไม่ให้งานผิดไปจากข้อกำหนด หาทางลดปริมาณการสูญเสีย เพิ่มปริมาณการทำงานและเพิ่มคุณภาพให้ได้อยู่ตลอดเวลาหาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน (กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการศาสนา, 2528)

การกำกับดูแลและการควบคุมสมาชิกภายในองค์กร ให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง ดังที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัย เพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงให้เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยไว้ 10 ประการ เช่น เพื่อความผาสุกแห่งคณะสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้ไม่มีความละอาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา (พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ชุมมจิตโต, 2549)

2.6 การประสานงาน

การประสานงาน หมายถึง การประสานแนวคิด พฤติกรรมของตนเองและเพื่อร่วมงานผสมผสานกลมกลืนกัน ไม่ขัดหรือแย้งและซ้ำซ้อนกัน เพื่อประสานประโยชน์ของการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน การประสานงานจึงเป็นการสร้างวิธีทำงานร่วมกันในหมู่คณะเดียวกัน หรือหมู่คณะที่เกี่ยวข้อง มีการกระทำระหว่างกันกับเพื่อนร่วมงานหรือบุคลากรภายนอก เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน (กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการศาสนา, 2528) สำหรับคณะสงฆ์ต้องมีการประสานงานกันระหว่างพระสังฆาธิการ ตั้งแต่ระดับบนลงไปสู่ระดับล่างและระดับล่างขึ้นมาสู่ระดับบน

2.7 การเสนอรายงาน

การเสนอรายงานจะเป็นการเสนอด้วยวาจาและบันทึกเป็นหลักฐานในการดำเนินการ พร้อมกับเสนอแนะปัญหาและสถิติข้อมูลที่แท้จริงต่อผู้บังคับบัญชา ตลอดทั้งการประชาสัมพันธ์เพื่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน สำหรับพระสังฆาธิการซึ่งเป็นผู้บริหารงานคณะสงฆ์ ควรนำหลักและวิธีการปฏิบัติดังกล่าวไปปรับปรุงใช้ในการคณะสงฆ์ก็จะเป็นประโยชน์ต่องานการคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง (กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการศาสนา, 2528)

หลักการบริหารดังกล่าวมาแล้วนั้น เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการบริหารคณะสงฆ์ เนื่องจากคณะสงฆ์มีภารกิจที่ต้องทำร่วมกัน ดังนั้น เพื่อให้การปฏิบัติงานมีคุณภาพเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จึงต้องอาศัยหลักการบริหาร

3. แนวคิดและความหมายที่เกี่ยวข้องกับบทบาท

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

บทบาทเป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย หรือตามภาระหน้าที่ที่ถูกกำหนดขึ้น ทั้งนี้บุคคลแต่ละคนอาจจะมีบทบาทได้หลายอย่างตามสถานะของตน เช่น เมื่ออยู่ในครอบครัว ก็มีบทบาทเป็นพ่อ แม่ ลูก เมื่ออยู่ในสถานที่ทำงาน ก็มีบทบาทไปตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา เป็นต้น ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า คนๆ หนึ่งจะมีหลายบทบาท ซึ่งจะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้องสอดคล้องกับบทบาทนั้นๆ ด้วย

อัลพอร์ต (Allport) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทดังนี้การแสดงบทบาทของบุคคลขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อไปนี้

1. บทบาทที่สังคมคาดหวัง (Role Expectation) หมายถึง บทบาทที่สังคมคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังที่กำหนดโดยสังคมและสภาพที่บุคคลนั้นครองอยู่

2. การรับรู้บทบาท (Role Conception) หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ในบทบาทของตนเองว่าควรจะมีบทบาทอย่างไร และสามารถจะมองเห็นบทบาทของตนได้ตามการ รับเน้นซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคลนั่นเอง โดยที่การรับรู้ในบทบาทและความต้องการของบุคคลก็ขึ้นอยู่กับลักษณะฐานของบุคคล ตลอดจนเจตนาเป้าหมายในชีวิตและค่านิยมของบุคคลที่สวมบทบาทนั้น

3. การยอมรับบทบาทของบุคคล (Role Acceptation) จะเกิดขึ้นเมื่อความสอดคล้องของบทบาทตามความคาดหวังของสังคมและบทบาทที่ตนรับอยู่ การได้ยอมรับบทบาทเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเข้าใจในบทบาทและการสื่อสารระหว่างสังคมและบุคคลนั้น ทั้งนี้เพราะบุคคลจะไม่ได้ยินยอมรับบทบาทเสมอไป แม้ว่าจะได้รับการคัดเลือกหรือถูกแรงผลักดันจากสังคมให้รับตำแหน่งและมีบทบาทหน้าที่ที่ปฏิบัติตาม เพราะถ้าหากบทบาทที่ได้รับนั้นทำให้ได้รับผลเสียหายหรือเสียประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขัดกับความต้องการหรือค่านิยมของบุคคลนั้น ผู้ครองตำแหน่งอยู่กลับพยายามหลีกเลี่ยงบทบาทนั้น ไม่ยอมรับบทบาทนั้นๆ

4. การปฏิบัติบทบาทหน้าที่ของบุคคล (Role Performance) เป็นบทบาทของเจ้าของสถานที่แสดงความจริง (Actual Role) ซึ่งอาจเป็นการแสดงบทบาทตามที่สังคมคาดหวังหรือเป็นการแสดงบทบาทตามการรับรู้และตามความคาดหวังของตนเอง การที่บุคคลใดจะปฏิบัติตาม

บทบาทหน้าที่ได้ดีเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับบทบาทนั้นๆ ของบุคคลที่ได้ครองตำแหน่งนั้นอยู่ เนื่องจากความสอดคล้องกับบทบาทตามความคาดหวังของสังคมและการรับรู้บทบาทของตนเอง

พวงเพชร สุรัตน์กวีกล (2542: 65-66) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทดังนี้ บทบาทเป็นรูปธรรมเห็นได้จากการกระทำที่แสดงออกมา บทบาทมี 3 ด้าน คือ

1. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) ได้แก่ บทบาทอันกำหนดไว้ตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคมเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ ซึ่งผู้ที่มีสถานภาพนั้นๆ ควรกระทำ แต่อาจมีใครหรือไม่มีใครทำตามนั้นก็เป็นที่
2. บทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ (Perceived Role) เป็นบทบาทอันบุคคลคาดคิดด้วยตนเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับทัศนคติ ค่านิยม บุคลิกภาพ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย
3. บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual Role) เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริงขึ้นอยู่กับเหตุการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย ทำให้การแสดงบทบาทแตกต่างออกไป

ณรงค์ เส็งประษา (2541: 136-137) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทดังนี้ บทบาทคือพฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลต้องกระทำตามหน้าที่ เช่น เป็นครูต้องสอนนักเรียน เป็นตำรวจต้องพิทักษ์สันติราษฎร์ ทหารต้องเป็นร้วของชาติ บุตรต้องเชื่อฟังบิดามารดา เป็นต้น เมื่อคนเราติดต่อกันกับผู้อื่นมากขึ้น ย่อมจะต้องแสดงบทบาทหลายบทบาทมากขึ้นตามกลุ่ม หรือตามสถานภาพอันเกิดจากความสัมพันธ์อื่นๆ และบางครั้งบทบาทที่เกิดขึ้นอาจเกิดความขัดแย้งกันได้ เช่น ขณะที่เราจะแสดงบทบาทเป็นผู้บังคับบัญชา แต่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาในหน่วยราชการที่เขาธิบดีชอบเป็นบิดาของเขา ในสถานการณ์นี้ที่เป็น บุตรเขาต้องเชื่อฟังบิดา ต้องเคารพบิดา ดังนั้นในกรณีเช่นนี้ย่อมทำให้เกิดความอึดอัดใจและจำเป็นต้องหาทางเลือกในการปฏิบัติ ลักษณะเช่นนี้จะเป็นปัญหาที่เกิดจากบทบาทขัดแย้งกัน เมื่อบุคคลได้ดำรงตำแหน่งในสังคม ย่อมจะต้องแสดงบทบาทตามตำแหน่งนั้นๆ ตำแหน่งเดียวกัน แต่ผู้ดำรงตำแหน่งคนละคนอาจเป็นบทบาทต่างกันไป เพราะต่างคนต่างมีนิสัย ความคิด ความสามารถ การอบรม กำลังใจ มูลเหตุจูงใจ ความพอใจในสิทธิหน้าที่ สภาพของจิตใจ และร่างกายที่เหมือนกัน ฉะนั้น บทบาทจึงเป็นเพียงรูปการ (Aspect) ทางพฤติกรรมของตำแหน่ง

จากแนวคิดที่เกี่ยวกับบทบาทที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ดังนี้ บทบาทเป็นแบบแผนพฤติกรรม หรือการได้กระทำต่างๆ ของบุคคลที่สังคมคาดหวัง หรือกำหนดให้กระทำโดยจะมีความเกี่ยวเนื่องกับอำนาจหน้าที่และสิทธิซึ่งขึ้นอยู่กับฐาน หรือตำแหน่งทางสังคมของบุคคล

นั้น ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ หากบุคคลที่สังคมคาดหวังนั้นไม่ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ตามที่ได้ดำรงตำแหน่งก็จะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม

3.2 ความหมายของบทบาท

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542: 602) ได้อธิบายคำว่า บทบาท หมายถึง การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้

สงวนศรี วิรัชชัย (2547: 33) ให้ความหมายบทบาทว่า หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมประจำตำแหน่ง ซึ่งประกอบด้วยสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่ง เมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งก็ต้องแสดงพฤติกรรมตามระบุนว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งนั้น

ปราชญา กล้าผจญ (2540: 33) ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า บทบาท หมายถึง สิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น

ยนต์ ชุ่มจิต (2530: 34) ได้ให้ความเห็นว่า บทบาท หมายถึง ภาระที่ต้องรับผิดชอบตามสถานภาพของแต่ละบุคคล เช่น เป็นพ่อแม่ นอกจากจะเลี้ยงดูให้ลูกเติบโตแล้วจะต้องมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนให้ความรู้ป้องกันมิให้ลูกทำความชั่วหรือดูแลทุกข์สุขอื่นๆ ส่วนครูจะต้องมีบทบาทอื่นๆ นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนวิชาความรู้ เช่น ช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนเสื้อผ้า อาหาร ส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนและดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของเด็กๆ

สุชา จันทรหอม (2522: 29) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับบทบาทนี้ เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี หรือหน้าที่ที่สังคมได้กำหนดไว้ให้บุคคลในสถานภาพต่างๆ ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ บทบาทในสังคมของบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามสถานภาพของเขา เช่น บทบาทของครู อาจารย์ สังคม กำหนดไว้ว่าครูอาจารย์จะต้องประสิทธิ์ประสาทวิชาการศึกษาให้แก่ศิษย์ อบรมให้ศิษย์เป็นผู้มีความรู้มีกิริยามารยาทดี และเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ครูจึงต้องคอยดูแลสอดส่องความประพฤติของศิษย์ และให้ความช่วยเหลือศิษย์ตลอดจนเมตตาศิษย์ของตนอย่างเต็มที่

บุญ และ เซลสติค (กรรณิกา ขวัญอารีย์, 2535: 12) ได้แบ่งบทบาทของคนในสังคมไว้ดังนี้

1. บทบาทที่กำหนดไว้หรือบทบาทตามอุดมคติ (the socially prescribed or ideal role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิ และหน้าที่ของตำแหน่งไว้

2. บทบาทที่ควรกระทำ (perceived role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่า ควรจะกระทำในหน้าที่ของตำแหน่งนั้นๆ ซึ่งอาจจะไม่ตรงตามบทบาทอุดมคติทุกประการ และอาจแตกต่างกันไปแต่ละบุคคลก็ได้

3. บทบาทที่กระทำจริง (the performed role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนการกดดัน และ โอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่งๆ

สุพัตรา สุภาพ (2538: 73) ให้ความหมายของบทบาทว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคน หรือสังคม เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมไว้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้

สรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติงานตามตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบ โดยปฏิบัติงานให้เหมาะสม และสอดคล้องกับความคาดหวังของกลุ่มคนหรือสังคม

3.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

บทบาทเป็นแนวความคิดในการอธิบายพฤติกรรมที่ควบคู่กับฐานะตำแหน่งเป็นหน้าที่ของตำแหน่ง ผู้ใดสวมตำแหน่งนั้นก็จะมีหน้าที่ตามตำแหน่งนั้นด้วย ส่วนบทบาทเป็นการประพฤติปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ตามตำแหน่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติตามตำแหน่งนั้นๆ

สัมพันธ์ เตชะอริกะ และคณะ (2537) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทและพฤติกรรมของมนุษย์ไว้ 3 ประเภท คือ

1. บทบาทที่ถูกกำหนดขึ้น เป็นบทบาทตามตำแหน่งหน้าที่สิทธิทางสังคม
2. บทบาทที่ถูกคาดหวังเป็นบทบาทที่อยู่ในระดับความคิดส่วนบุคคลหรือเป็นความหวังของสังคมที่ต้องให้บุคคลแสดงบทบาทตามตำแหน่งหน้าที่ รวมทั้งความคาดหวังของตนเองแสดงพฤติกรรมตามความคาดหวัง

3. บทบาทที่เป็นจริงเป็นบทบาทที่เจ้าของตำแหน่งหน้าที่ตามสถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจเป็นบทบาทที่สังคมคาดหวังหรือเป็นบทบาทที่ตนเองคาดหวังหรือเป็นบทบาทที่ถูกกำหนดหรืออาจจะไม่เป็นไปตามทั้งบทบาทที่ถูกกำหนดและบทบาทที่ถูกคาดหวังก็ได้

การที่คนเราอยู่ร่วมกันในชุมชนหนึ่งๆ นั้น ย่อมมีการปฏิสัมพันธ์กัน พึ่งพาซึ่งกันและกัน ต่างมีหน้าที่ สถานะและมีบทบาทแตกต่างกันไป บทบาทและสถานภาพเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการแบ่งงานกันทำตามตำแหน่งหน้าที่ในสังคม ดังนั้น องค์การทางสังคมจะประกอบด้วยบทบาท จึงเป็นการกำหนดแนวทางการกระทำของแต่ละบุคคลในสังคมตาม

ตำแหน่งที่มีหน้าที่รับผิดชอบในสถานภาพที่บุคคลนั้นได้รับ ทำให้เกิดบทบาทตามตำแหน่งเป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่ถูกกำหนดขึ้นจากตำแหน่ง ซึ่งเป็นบทบาทที่สังคมคาดหวัง

โคเฮน (Cohen) (1979) ได้กล่าวทฤษฎีเกี่ยวกับ “บทบาท” ไว้ว่า หมายถึงพฤติกรรมที่ถูกคาดหวังโดยผู้อื่น สำหรับผู้ดำรงตำแหน่งนั้นจะต้องปฏิบัติ และยังให้คำอธิบายเรื่องความหมายซึ่งสรุปได้ว่า เป็นบทบาทที่ถูกกำหนด (prescribed role) ถึงแม้ว่าบุคคลบางคนจะไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามบทบาทที่คาดหวังโดยผู้อื่น แต่เราก็ยังคงยอมรับว่าบุคคลจะต้องปฏิบัติไปตามบทบาทที่สังคมกำหนดไว้ และส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริง (enacted role) เป็นวิธีการที่บุคคลได้แสดงหรือปฏิบัติออกมาจริงตามตำแหน่งของเขา ส่วนความไม่ตรงกันของบทบาทที่ถูกกำหนดกับบทบาทที่ปฏิบัติจริงนั้น อาจมีสาเหตุมาจาก

1. บุคคลขาดความเข้าใจในส่วนร่วมของบทบาทที่ต้องการ
2. บุคคลไม่เห็นด้วย หรือไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกกำหนด
3. บุคคลไม่มีความสามารถที่จะแสดงบทบาทนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บรูม และ เซลนิก (Broom & Selnick) (1977) ได้กล่าวทฤษฎีเกี่ยวกับ “บทบาท” ไว้ดังนี้

1. บทบาทที่กำหนดไว้หรือบทบาทในอุดมคติ (socially prescribed or ideal role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่ง
2. บทบาทที่ควรกระทำ (perceived role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่า ควรจะกระทำหน้าที่ของตำแหน่ง โดยอาจจะไม่ตรงกับบทบาทในอุดมคติทุกประการ และอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล
3. บทบาทที่กระทำจริง (performed role) เป็นบทบาทที่บุคคลกระทำไปจริงตามความเชื่อความคาดหวัง ตลอดจนความกดดัน และโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคม ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

ลินตัน (Linton) (1930 อ้างถึงใน สุภา สกุลเงิน (2545) เป็นนักมานุษยวิทยาคนแรกที่ได้กล่าวถึงทฤษฎีเกี่ยวกับในเรื่องฐานะตำแหน่ง (status) และบทบาท (role) ของฐานะตำแหน่งนั้น Linton กล่าวไว้ว่าสังคมตั้งอยู่บนรากฐานของการปฏิบัติตอบโต้ของคนในสังคมนั้น (reciprocal behavior) ถ้าหากคนไม่มีการกระทำตอบโต้แนวคิดในเรื่องฐานะตำแหน่ง และบทบาทจะไม่เกิดขึ้น Linton เห็นว่าฐานะตำแหน่งเป็นนามธรรม หมายถึง ตำแหน่งต่างๆ ที่มีอยู่ในรูปแบบหนึ่ง (a particular pattern) ซึ่งจะเป็นเครื่องที่กำหนดบทบาทของตำแหน่งนั้นๆ ได้ว่าจะมีการกิจหน้าที่อย่างไร เพราะฉะนั้น ตำแหน่งจึงเป็นสิ่งที่คู่กับบทบาท นอกจากนั้น Linton ยังได้จำแนกชนิดของฐานะตำแหน่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

1. ฐานะตำแหน่งที่ได้มาโดยกำเนิด (ascribed status)

2. ฐานะตำแหน่งที่ได้มาโดยกระทำ (achieved status)

อัลพอร์ต (Allport) (1973) ได้กล่าวเกี่ยวกับทฤษฎีการแสดงบทบาทของบุคคลว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. บทบาทที่สังคมคาดหวัง (Role Expectation) คือ บทบาทที่สังคมคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังที่กำหนดโดยกลุ่มสังคมและโดยสถานการณ์ที่บุคคลนั้นๆ ครอบงำอยู่

2. การรับรู้บทบาท (Role Conception) หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ในบทบาทของตนเองว่าจะมีบทบาทอย่างไร และสามารถจะมองเห็นบทบาทของตนได้ตามการ รับเน้นซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคลนั่นเอง โดยที่การรับรู้ในบทบาทและความต้องการของบุคคลก็ขึ้นอยู่กับลักษณะฐานของบุคคล ตลอดจนเป้าหมายในชีวิตและค่านิยมของบุคคลที่สวมบทบาทนั้น

3. การยอมรับบทบาทของบุคคล (Role Acceptation) จะเกิดขึ้นเมื่อความสอดคล้องของบทบาทตามความคาดหวังของสังคมและบทบาทที่ตนรับอยู่ การได้ยอมรับบทบาทเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเข้าใจในบทบาทและการสื่อสารระหว่างสังคมและบุคคลนั้น ทั้งนี้เพราะบุคคลจะไม่ได้ยินดียอมรับบทบาทเสมอไป แม้ว่าจะได้รับการคัดเลือกหรือถูกแรงผลักดันจากสังคมให้รับตำแหน่ง และมีบทบาทหน้าที่ที่ปฏิบัติตาม แต่ถ้าหากบทบาทที่ได้รับนั้นทำให้ได้รับผลเสียหายหรือเสียประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขัดกับความต้องการหรือค่านิยมของบุคคลนั้น ผู้ครองตำแหน่งอยู่กลับพยายามหลีกเลี่ยงบทบาทนั้น ไม่ยอมรับบทบาทนั้นๆ

4. การปฏิบัติบทบาทหน้าที่ของบุคคล (Role Performance) เป็นบทบาทของเจ้าของสถานที่แสดงความจริง (Actual Role) ซึ่งอาจเป็นการแสดงบทบาทตามที่สังคมคาดหวังหรือเป็นการแสดงบทบาทตามการรับรู้และตามความคาดหวังของตนเอง การที่บุคคลใดจะปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ได้ดีเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับบทบาทนั้นๆ ของบุคคลที่ได้ครองตำแหน่งนั้นอยู่ เนื่องจากความสอดคล้องกับบทบาทตามความคาดหวังของสังคมและการรับรู้บทบาทของตนเอง

สุพัตรา สุภาพ (2540) ได้กล่าวทฤษฎีเกี่ยวกับ บทบาท (Role) คือ การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) เช่น มีตำแหน่งเป็นพ่อ บทบาท คือ ต้องเลี้ยงดูลูก เป็นครู บทบาท คือ สั่งสอน อบรมนักเรียนให้ดี เป็นคนไข้ บทบาท คือ ปฏิบัติตามหมอสั่ง

จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท ดังกล่าว สรุปได้ว่า บุคคลในสังคมต้องมีบทบาทและสถานภาพในสังคม อันเกิดจากตำแหน่งหน้าที่การงานในสังคม บทบาทของแต่ละคนจะมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง บทบาทจึงเป็นการกำหนดแนวทางการกระทำของบุคคลใน

สังคมตามหน้าที่และความรับผิดชอบในหน้าที่และตามตำแหน่งที่ได้รับ ทำให้บุคคลแต่ละตำแหน่งจะมีพฤติกรรมอันเกิดจากตำแหน่งที่ตนจะต้องกระทำและมีบทบาทที่สังคมคาดหวัง

4. ประวัติความเป็นมาของพระสังฆาธิการ

4.1 ความหมายของพระสังฆาธิการ

คำว่า พระสังฆาธิการ มาจากคำว่า สังฆ และ คำว่า อธิการ รวมเป็นพระสังฆาธิการ แปลตามรูปศัพท์ว่า พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์ หรือภิกษุผู้ทำงานในคณะสงฆ์ โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง พระสังฆาธิการจึงหมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์

จากความหมายข้างต้น พระสังฆาธิการ จึงเป็นภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตามกฎหมายตราศรัทธาฉบับที่ 24 (พ.ศ.2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ โดยกำหนดตำแหน่งพระภิกษุดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นไว้ อันได้แก่ ระดับเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวจะมีอำนาจเต็มตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ มติ คำสั่งของมหาเถรสมาคม โดยครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด พระสังฆาธิการจึงมีลักษณะความเป็นผู้นำในการบริหารงานพระศาสนา โดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา

4.2 ประเภทของพระสังฆาธิการ

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้ระบุประเภทของตำแหน่งพระสังฆาธิการระดับต่างๆ ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

1. เจ้าคณะใหญ่
2. เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
3. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
4. เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
5. เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
6. เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

เจ้าคณะและเจ้าอาวาสดังกล่าวนี้ เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมายและครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมาย จึงบัญญัตินามว่า

พระสังฆาธิการ ซึ่งเทียบได้กับข้าราชการของฝ่ายบ้านเมือง ส่วนเลขานุการเจ้าคณะและเลขานุการรองเจ้าคณะ ไม่จัดว่าเป็นพระสังฆาธิการ เพราะเป็นแต่เพียงผู้ทำการเลขานุการเท่านั้น

4.3 ความสำคัญของพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช มีหน้าที่หน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ จัดการและพัฒนา การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นที่ไปด้วยดี พระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุ สามเณร ดูแลวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ให้พระภิกษุ สามเณร มีจริยาวัตรตรงตามประเพณีปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างตามพระธรรมวินัย นับว่าพระสังฆาธิการเป็นผู้ช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน และพระสังฆาธิการ โดยเฉพาะเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสจะต้องบำรุงรักษา จัดการวัดและสมบัติของวัดให้เป็นที่ไปด้วยดี โดยเรียบร้อย ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ในวัด ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเป็นธุระในการศึกษาอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการศาสนา (2540: 404-410) ระบุถึงความสำคัญของพระสังฆาธิการว่า พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไปได้ก็ด้วยอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจ หน้าที่ ในการบริหารจัดการวัดให้เป็นที่ไปอย่างมีประสิทธิภาพ

สำนักงานเจ้าคณะภาค 16 (2547: 46) ได้ระบุความสำคัญของพระสังฆาธิการว่า ด้วยขับเคลื่อนการบริหารกิจการคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาให้ปฏิบัติถูกต้อง เป็นประโยชน์ทั้งงานการศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์

ดังนั้น พระสังฆาธิการจึงเป็นพระภิกษุที่ปฏิบัติภารกิจของพระพุทธศาสนาที่จะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองและสร้างศรัทธาให้เกิดแก่พุทธศาสนิกชน และสร้างความเข้มแข็ง และความมั่นคงของพระพุทธศาสนาด้วย

4.4 การแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการ

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการในแต่ละชั้นนั้นมีความแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของแต่ละตำแหน่งและวุฒิภาวะของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งนั้นๆ มีความสัมพันธ์กันและมีความเป็นไปได้ว่าจะดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีมากนักน้อยเพียงไร ซึ่งการแต่งตั้งพระสังฆาธิการในแต่ละระดับชั้นนั้น จะมีข้อพิจารณาดังนี้

พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ต้องมีคุณสมบัติทั่วไป ดังต่อไปนี้

1. มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
2. มีความรู้ความสามารถแก่ตำแหน่ง
3. มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
4. เป็นผู้ฉลาดในการปกครองคณะสงฆ์
5. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรค ในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
6. ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน
7. ไม่เคยถูกถอดถอน หรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน

มีข้อที่น่าสังเกตว่า ท่านยังมีได้ใช้คำว่า พระสังฆาธิการ ใช้คำว่าพระภิกษุ เพราะยึดหลักคำว่า พระภิกษุ อันเป็นนามบัญญัติ เรียกพระโดยรวมตามกฎหมาย ด้วยเหตุที่ยังไม่ได้แต่งตั้งแต่ที่กำหนดนี้ ก็เพื่อกำหนดคุณสมบัติผู้ที่จะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการดังกล่าวมาแล้ว

ในการกำหนดคุณสมบัตินี้ เป็นคุณสมบัติหลักผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ไม่ว่าจะป็นชั้นใดๆ ก็ตาม ให้ถือเอาคุณสมบัติตามนี้เป็นหลักพิจารณาเป็นเบื้องต้นและต้องพิจารณาทุกข้อ ตั้งแต่ข้อ1-7 นั้นเอง เพราะเป็นคุณสมบัติหลัก

กฎหมายธรรมนูญ ฉบับที่ 24 (พ.ศ.2541) ว่าด้วยแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดการแต่งตั้งและถอดถอนไว้ ดังนี้

1. การแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ นอกจากจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพื้น30และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะ สมเด็จพระสังฆราช ทรงแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม

2. การแต่งตั้งเจ้าคณะภาค จะต้อง มีคุณสมบัติทั่วไปและจะต้อง มีพรรษาพื้น 20 พรรษา และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 4 ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชคณะชั้นเทพหรือเป็นพระราชคณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอกหรือเป็นเปรียญธรรม 9 ประโยค การแต่งตั้งเจ้าคณะ

ภาค เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุที่มีคุณสมบัติเสนอมหาเถรสมาคม พิจารณาเพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาคจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี และอาจได้รับการแต่งตั้งอีกได้

3. การแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัด จะต้องมียุทธศาสตร์ทั่วไปและจะต้องมีพรรษาพัน 10 พรรษา กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดนั้นแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นแล้วไม่ต่ำกว่า 4 ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชกณะชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า 6 ประโยค การแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดในภาคใด ให้เจ้าคณะภาคนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ เสนอเจ้าคณะใหญ่พิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม

4. การแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอ จะต้องมียุทธศาสตร์ทั่วไปและจะต้องมีพรรษาพัน 10 พรรษา กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า 4 ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร หรือเป็นพระคณาจารย์ตรีขึ้นไป หรือมีเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า 4 ประโยค การแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดใด ให้เจ้าคณะจังหวัดนั้นคัดเลือกผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวเสนอเจ้าคณะภาคเพื่อพิจารณาแต่งตั้ง โดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

5. การแต่งตั้งเจ้าคณะตำบล นอกจากจะต้องมียุทธศาสตร์ทั่วไปแล้ว จะต้องมียุทธศาสตร์ 5 พรรษา และมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในตำบลนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า 4 ปี หรือเป็นภิกษุมีสมณศักดิ์หรือเป็นพระคณาจารย์หรือเป็นเปรียญธรรมหรือเป็นนักธรรมชั้นเอก การแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลในอำเภอใด ให้เจ้าคณะอำเภอคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวเสนอเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง เมื่อได้แต่งตั้งแล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อทราบ

6. การแต่งตั้งเจ้าอาวาสที่เป็นพระอารามราษฎร์ จะต้องมียุทธศาสตร์ทั่วไป และจะต้องมีพรรษาพัน 5 พรรษา และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสนอกจากพระอารามหลวงในตำบลใด ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าสังกัต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะตำบล ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าอาวาสในตำบลนั้น รวมกันทั้งหมดไม่น้อยกว่า 3 รูป ร่วมกันพิจารณาคัดเลือกภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาแต่งตั้ง ถ้าพระภิกษุ ผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสนั้น ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดนั้น อยู่แล้ว ให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเจ้าคณะภาคพิจารณาแต่งตั้งในการแต่งตั้งรอง

เจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวงให้เจ้าอาวาสพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติและระบุน้ำที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติ เสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับเพื่อเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง

7. การแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานครต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือต้องมีพรรษาพื้น 10 พรรษา เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอกต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชวคณะชั้นราช สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชวคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี ต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก

4.5 การพ้นจากตำแหน่งพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการจะพ้นจากตำแหน่งได้ในกรณีมรณภาพ หรือพ้นจากความเป็นภิกษุหรือลาออก หรือย้ายออกไปนอกเขตที่ตนสังกัดอยู่ หรือให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่โดยถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่ ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่

กฎหมายตราศรัทธาฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดครियाพระสังฆาธิการ ซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามบทบาทของพระสังฆาธิการดังต่อไปนี้

1. ต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กำมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด
2. ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้น ให้เสนอความเห็นคัดทานเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับคำสั่ง และเมื่อได้คัดทานดังกล่าวมาแล้วนั้น แต่ผู้สั่ง ไม่ได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้นไม่ผิดพระวินัย ต้องถือปฏิบัติตาม ต้องรายงานจนถึงผู้สั่ง ในกรณีมีการคัดทานคำสั่งให้ผู้สั่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนเพื่อพิจารณาสั่งการต่อไปในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามทำข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว
3. ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์และแก่พระศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร
4. ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร
5. ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง
6. ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในทางที่ชอบ
7. ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา

8. ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย
ทั้ง 8 ข้อนี้ เป็นจรรยาที่พระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพราะละเมิด
แล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจรรยา

4.6 อำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ

4.6.1 อำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่หน

เจ้าคณะใหญ่มีอำนาจหน้าที่บริหารคณะสงฆ์ในเขตหนของตน ดังนี้

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ในหนให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช
2. ควบคุม ส่งเสริม รักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี
3. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม
4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ
5. ควบคุมบังคับเจ้าคณะและเจ้าอาวาสตลอดถึงพระภิกษุสามเณรใน ข้อบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย
6. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

4.6.2 อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะภาค

เจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่บริหารคณะสงฆ์ในเขตภาคของตน ดังนี้

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ในภาคให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช
2. ควบคุม ส่งเสริม รักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี
3. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม
4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

5. ควบคุมบังคับเจ้าคณะและเจ้าอาวาสตลอดถึงพระภิกษุสามเณรใน
ข้อบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับ
บัญชา ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย

6. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

4.6.3 อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัด

เจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่บริหารคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดของตน ดังนี้

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย
กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

2. ควบคุม ส่งเสริม รักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา
สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไป
ด้วยดี

3. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค
หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

5. ควบคุมบังคับเจ้าคณะและเจ้าอาวาสตลอดถึงพระภิกษุสามเณรใน
ข้อบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับ
บัญชา ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย

6. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

4.6.4 อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอ

เจ้าคณะอำเภอมีอำนาจหน้าที่บริหารคณะสงฆ์ในเขตอำเภอของตน ดังนี้

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย
กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

2. ควบคุม ส่งเสริม รักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา
สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไป
ด้วยดี

3. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค
หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

5. ควบคุมบังคับเจ้าคณะและเจ้าอาวาสตลอดถึงพระภิกษุสามเณรในข้อบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย

6. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

4.6.5 อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะตำบล

เจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่บริหารคณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน ดังนี้

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ในตำบลให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช
2. ควบคุม ส่งเสริม รักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี
3. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม
4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ
5. ควบคุมบังคับเจ้าคณะและเจ้าอาวาสตลอดถึงพระภิกษุสามเณรในข้อบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย
6. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

4.6.6 อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส

พระธรรมปิฎกโศภณ (การคณะสงฆ์และการพระศาสนา:2548:48) ได้กล่าวถึงอำนาจและหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ดังนี้

อำนาจของเจ้าอาวาส หมายถึง สิ่งที่เป็นอุปการะแก่การปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสเพื่อให้งานที่ปฏิบัติเป็นไปได้อย่างดี เป็นสิ่งที่มีคู่กับหน้าที่เจ้าอาวาส มีไว้เพื่อใช้บังคับบัญชาผู้อยู่ในบังคับบัญชาโดยเฉพาะเกี่ยวกับบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ดังในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 38 ดังนี้

1. ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งมีได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
2. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

3. สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือฟ้านักอาศัยในวัดทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมต้องมีบรรยากาศแห่งศาสนกิจอยู่ตลอดเวลา เช่น มีการไหว้พระ มีการสวดมนต์ มีการทำสังฆกรรมเป็นประจำตามพระธรรมวินัย

4.6.7 อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส

เจ้าอาวาสมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารวัด ดังนี้

1. บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
 2. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งของมหาเถรสมาคม
 3. เป็นธุระในการศึกษาอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยให้แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
 4. อำนวยความสะดวกให้แก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศลตามสมควร
- เจ้าอาวาส จึงถือได้ว่าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดภายในวัด เจ้าอาวาสวัดซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ 9 ตามกฎมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องทำหน้าที่เป็นผู้บริหารวัดและเป็นผู้แทนวัด เนื่องจากวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือบุคคลตามกฎหมาย ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 45 กล่าวไว้ว่า “ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา” ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งที่สำคัญยิ่ง และนอกจากนั้น เจ้าอาวาสยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพุทธศาสนิกชนมากที่สุดที่จะช่วยจร โลงพระพุทธรักษา ปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธรักษาแก่ประชาชน

จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระสังฆาธิการดังกล่าว สรุปได้ว่า พระสังฆาธิการคือภิกษุผู้มีอายุพรรษาตามคุณสมบัติของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทย และเป็นผู้มีความสามารถในการบริหารอันเป็นความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆจนได้รับการยอมรับเชื่อถือจากคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ให้เป็นผู้รับผิดชอบงานคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ อันเหมาะสมต่อความรู้ความสามารถของพระภิกษุรูปนั้นๆ โดยมีการพิจารณาก่อนการแต่งตั้งระบบพระธรรมวินัยและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎมหาเถรสมาคม จึงทำหน้าที่ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการมีความถูกต้องยุติธรรม และได้รับการยอมรับโดยทั่วไป

5. บทบาทพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการบริหารจัดการคณะสงฆ์

การบริหารงานเป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องบริหารจัดการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี 6 ประการ ดังนี้

- 5.1 บทบาทด้านการปกครอง
- 5.2 บทบาทด้านการศาสนศึกษา
- 5.3 บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์
- 5.4 บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 5.5 บทบาทด้านการสาธารณูปการ
- 5.6 บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์

5.1 บทบาทด้านการปกครอง

พระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า “การปกครอง” แปลว่า การควบคุมดูแลรักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ที่ท่านควรอยู่ ด้วยเหตุนี้ พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนี้พระสังฆาธิการยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิการณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์ คำสั่ง รวมตลอดทั้งควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในเขตปกครองของตน ซึ่งเจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย พร้อมทั้งตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า งานการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยเป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุสามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงาม

พระไพศาล วิสาโล (2546) กล่าวว่า การที่พระสงฆ์จะมีบทบาทต่อสังคมนั้น คุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญมาก ปัจจุบันพระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยถอยลงในด้านของข้อวัตรปฏิบัติและความสามารถในการสอน การเผยแผ่พระธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในทางคุณธรรมและสติปัญญาและสูญเสียศรัทธาจากญาติโยม ดังนั้น การบริหารการปกครองและการดูแลพระสงฆ์เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอื่นอีก ทั้งนี้ หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม สิ่งที่จะต้องมาเสริมควบคู่กันคือ ระบบกลั่นกรองและกล่อมเกล่า

ระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับคัดเลือกผู้ที่จะมาบวช ส่วนระบบกล่อมเกลาสําหรับผู้ที่ผ่านการบวชมาแล้ว อันที่จริงการกล่อมเกลาสํวชนั้นมีอยู่แล้วตามพระธรรมวินัย โดยพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นี้ และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์ พระอุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่กลั่นกรองและกล่อมเกล่า การกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่มาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ ขั้นตอนที่สำคัญกว่านั้นคือ การกล่อมเกล่าทั้งในด้านความประพฤติ ความรู้ ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญองงามทั้งคุณธรรมและปัญญา แม้คณะสงฆ์จะไม่มีระบบกลั่นกรอง แต่ถ้ามีระบบกล่อมเกล่าที่ดีก็ยังมีหลักประกันว่า ผู้ที่มาบวชเป็นพระจะได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นพระที่ดี สามารถทำหน้าที่ตามพระธรรมวินัยได้ ดังนั้น คณะสงฆ์จะต้องสร้างระบบกล่อมเกล่าที่ดี ได้แก่ ระบบกล่อมเกล่าที่ไม่เป็นทางการก็คือ การดูแลเอาใจใส่ที่พระอุปัชฌาย์อาจารย์พึงมีต่อศิษย์ ส่วนระบบที่เป็นทางการก็คือ ระบบการศึกษาด้านปริยัติธรรมของพระสงฆ์ นอกจากนั้น พระไพศาล วิสาโล ยังได้กล่าวว่า การศึกษาโดยใช้พระธรรมวินัยเป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนาตนนั้น การเล่าเรียนทางวิชาการพุทธศาสนา และการฝึกฝนพัฒนาจิต ที่เรียกว่า ปริยัติและปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ในชุมชนสงฆ์ วัดได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยจนมีฐานะเป็นศูนย์กลางของชุมชน พระสงฆ์ที่มีข้อวัตรปฏิบัติอยู่ในสังคมทั้งดงามและมีความสามารถในการอบรมประชาชน ให้มีหลักธรรมทางพุทธศาสนาในการดำรงชีวิตนับว่ามีความสำคัญมาก

5.2 บทบาทด้านการศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาแล้วเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.15 ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี”

การศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ไทยนั้น แบ่งออกเป็น 3 แผนกหลัก ๆ คือ

5.2.1 การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

การศึกษาแผนกธรรมแบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก

5.2.2 การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

การศาสนศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แบ่งออกเป็น 8 ชั้น คือ ประโยค 1-2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

5.2.3 การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ

5.2.3.1 ระดับมัธยมศึกษา ที่ 1-6

5.2.3.2 ระดับอุดมศึกษา ปริญญาตรี-ปริญญาโท-ปริญญาเอก

การจัดการศาสนศึกษาดังกล่าว คณะสงฆ์ยังมีได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ 9 ประการ คือ

1. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ
2. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
3. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา
4. เพื่อใช้กิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา
5. เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
6. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
7. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
8. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
9. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา 37 ว่า “เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์” จึงเห็นได้ว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดก็ถือเป็นสถานศึกษา คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้พระภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. 2528 ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วมจัดด้วย ดังนี้

1. เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา ในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา
2. เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัด
3. ในบางกรณีให้เจ้าคณะสังฆการีร่วมจัดการศึกษาด้วย

จากบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการเป็นธุระเรื่องศาสนศึกษา ดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาสมทรง สุรินทรโร และคณะ ที่ได้กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้ก็คือ การศึกษา การเผยแผ่และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของศึกษานั้นเป็นการบริการด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ คือ การมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างอุบาสก อุบาสิกา ให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพและเป็นกำลังสำคัญของศาสนา อีกประการหนึ่งก็คือ การไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่างๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การให้พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี จะทำให้เยาวชน และสังคมเห็นความสำคัญของวัดและพระสงฆ์

ทั้งนี้ องค์ประกอบการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะดีหรือไม่ประการใด ขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหา มาก คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรคอื่นๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์

5.3 บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่นนอกจากศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน

คณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่า โดยลักษณะควรแยกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การศึกษานอกเหนือจากการศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชนหรือพระภิกษุสามเณร
2. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่ง เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัดและได้ศึกษาหลักธรรมทางศาสนา

2. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

3. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียน เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติแต่วัยเด็ก

4. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณร ศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการแผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรมหมวด ภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติอีกอย่างหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2537 และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมาก จัดตั้งเฉพาะโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาแต่ยังไม่ได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้นน่าจะจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษาทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษา

การศึกษาสงเคราะห์ทั้ง 4 ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่พระสังฆาธิการมีโอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้

สำหรับกิจกรรมที่จะส่งเสริมการศึกษานั้น นำทรัพย์ จันทรหอม กล่าวว่า

การสงเคราะห์การศึกษาอื่นที่เจ้าคณะ เจ้าอาวาส และพระภิกษุทั่วไป จัดการสงเคราะห์เป็นการส่วนตัว หรือเป็นรูปคณะสงฆ์ได้อีกหลายรูปแบบ ได้แก่

1. จัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

2. การช่วยพัฒนาสถานศึกษา

3. การช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา

4. ช่วยเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษา

การช่วยเหลือในรูปแบบดังกล่าวนี้ เป็นการสงเคราะห์การศึกษอันเป็นผลดีแก่ประเทศชาติในส่วนตัวและมีผลสะท้อนย้อนกลับถึงคณะสงฆ์ การจัดการศึกษาสงเคราะห์เองก็ดี การช่วยเหลือทางการศึกษาด้วยการจัดตั้งกองทุนก็ดี การช่วยเหลือพัฒนาสถานศึกษาก็ดี การช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษาก็ดี การช่วยเหลือเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษาอยู่ก็ดี เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์โดยแท้

5.4 บทบาทด้านการเผยแผ่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินงาน เพื่อให้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปทำให้ผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้

เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงพระประสงค์ 3 ประการ คือ ทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในปัจจุบัน) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในอนาคต) และปรมัตถประโยชน์ (ประโยชน์สุดยอด คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของวาสนหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบัญญัติมาตรา 37 (3) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

พระมหาสมทรง สิรินุโร (2547) ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ว่า ทั้งวัดและพระสงฆ์ได้ทำงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนาและหน่วยพัฒนาทางจิต ทั้งมีหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ผลดีมีความโดดเด่นก็ต่อเมื่อ

1. พระสงฆ์จะต้องศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจในพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไรปฏิบัติอย่างนั้น
2. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อผลประโยชน์ของตน
3. ไม่มีอคติในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม
4. ไม่เห็นแก่ความง่ายตีความพระธรรมวินัยตามชอบใจหรือตามความต้องการของประชาชน
5. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ
6. ประสานความเข้าใจความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่น

กิจการเผยแผ่พระศาสนาของพระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณีแบบปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันและแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงาน เฉพาะกิจขึ้น มีการดำเนินงาน ดังนี้

1. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์แบบประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้านผู้อาราธนาและที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมคา คือ เทศน์รูปเดี่ยวหรือเทศน์ปฐจาวิสัยนา 2 รูปขึ้นไป และได้มีการปรับปรุงทางวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกเสียงแผ่นเสียงหรือเทปบันทึกเสียง นำไปเผยแผ่ในที่ต่างๆ หรือในโอกาสต่างๆ
2. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัดหรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกเสียงแผ่นเสียงหรือเทปบันทึกเสียง นำไปเผยแผ่ในที่อื่น โอกาสต่างๆ รวมตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแผ่ในหนังสือพิมพ์

3. การเผยแพร่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแพร่เป็นสถานศึกษาเป็นการประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะ ผู้เยาว์โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ฯลฯ

4. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านคลุห้สัถ์ มีการตั้งเป็นสมาคมเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ยูวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่างๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชนต่างๆ การตั้งชมรมพุทธศาสน์ในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่างๆ ตลอดจนการศึกษาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา และในที่สาธารณะต่างๆ

5. การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่างๆ วัดบางวัดจัดให้มีการปาฐกถาธรรมเป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือจัดกิจกรรมหลายประการ เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษาอาจมีการประกวดกัน วันสงกรานต์จัดให้มีพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระธาตุการแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย

5.5 บทบาทด้านการสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 กล่าวว่า เป็น “คำนาม” หมายถึง “การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์” สำหรับสาธารณูปการที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางเรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น ได้แก่

1. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน
2. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ ก่อสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดที่มีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

3. กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การขุดลอก คู คลอง วางท่อระบายน้ำ ภายในวัด

การกระทำใน 3 ลักษณะนี้ บางอย่างเป็นกิจการเฉพาะในหน้าที่ของเจ้าอาวาส เพราะเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติโดยตรง เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการ โดยเฉพาะการบางอย่างเจ้าอาวาสเริ่มแล้วผ่านการพิจารณาตามลำดับทั้งฝ่ายคณะสงฆ์และราชอาณาจักร บางอย่างเริ่มต้นจากเจ้าคณะหรือเจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักร หรือผู้มีศรัทธามุ่งช่วยการจัดการวัดและการคณะสงฆ์ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามระเบียบแบบแผนคณะสงฆ์

ดังนั้น ผู้จัดการสาธารณูปการ จึง ได้แก่

1. เจ้าอาวาส

2. เจ้าคณะ
3. เจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักร
4. ผู้เจริญด้วยศรัทธามุ่งช่วยการวัดและการคณะสงฆ์

ฉะนั้น การจัดสาธารณูปการ จึงหมายถึง การลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะงาน การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้นใหม่ การซ่อมแซมของเก่าและการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิมหรือที่เพิ่มขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

การควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติต้องสอดคล้องดูแล ชี้แจง แนะนำในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาส ดังนี้

1. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา
2. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอควรแก่สภาพท้องถิ่นและให้ก่อสร้างตามแบบแปลน
3. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ
4. ควบคุมการเงินและบัญชีรับ-จ่าย ของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี
5. ควบคุมดูแลการเอกสารต่างๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไป โดยถูกต้อง
6. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง

จะเห็นได้ว่า งานสาธารณูปการเป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานที่เป็นศักดิ์เป็นศรีแก่เจ้าอาวาสและเป็นละเอียดอ่อน เป็นงานประดับท้องถิ่น และการพระศาสนา เป็นที่ให้ความสำคัญแก่เจ้าอาวาสและเห็นผลงานเจ้าอาวาสได้เร็วกว่างานอื่น แต่ก็มักเป็นเหตุก่อปัญหา เช่น บางแห่งเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนถึงลูกหลานใหญ่โต ก็เพราะสาธารณูปการเป็นเหตุ หากเจ้าคณะได้เห็นความสำคัญเร่งรัดตรวจตราชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้ดีแล้ว การขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับ และความสมัคสมานสามัคคีระหว่างวัดกับบ้านจะมีมากขึ้นเป็นเหตุให้การคณะสงฆ์และการพระศาสนาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการ จึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของเจ้าคณะทุกระดับชั้น

5.6 บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของแก่หน่วยงานหรือของบุคคลหรือของคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจุนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป

พระมหาสมทรง สิรินุโร (2547) กล่าวว่า การสงเคราะห์ที่เป็นหลักของพระสงฆ์ คือ การสงเคราะห์ในด้านจิตใจและด้านวัตถุ ได้แก่

5.6.1 ด้านจิตใจ กระทำได้โดย

5.6.1.1 เป็นที่ปรึกษา แนะนำในปัญหาชีวิตและด้านอื่นๆ เช่น ทางวิชาการ
บางอย่าง

5.6.1.2 ทำให้ร่มรื่น ร่มเย็น สมเป็นอารามให้ความร่มเย็นทางการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างของผู้ดำเนินชีวิตอันประเสริฐเป็นที่ตั้งแห่งความเคารพ ศรัทธา เลื่อมใส และนับถือสร้างความร่วมมือเห็นวัดและพระสงฆ์

5.6.2 ด้านวัตถุ กระทำได้โดย

5.6.2.1 แนะนำชักจูงให้ผู้อื่นกระทำ เช่น การสาธารณูปโภค จัดให้มีโรงเรียน โรงพยาบาล ถนน บ่อน้ำ เป็นต้น

5.6.2.2 นำสิ่งของที่ตนมีหรือรับบริจาคจากผู้อื่นมาแบ่งปันให้มีประโยชน์กว้างขวางออกไป คือ ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางนำไปบริการสังคม หรือการบริจาคปัจจัยในการก่อสร้างถนนหนทางต่างๆ

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคม ข้อหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์” และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้กำหนดว่า “เป็นวิธีดำเนินการสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” การสาธารณสงเคราะห์แยกโดยลักษณะที่ควรจะมี 4 ประเภท คือ

1. ดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ วัด หรือคณะสงฆ์ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือกิจการอื่นๆ กิจการเหล่านี้อาจเป็นกิจการที่ทำเองหรือโครงการที่กำหนดเองทั้งที่เป็นกิจการหรือกิจการชั่วคราวก็ได้

2. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น ซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ได้แก่การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้

หนึ่งให้ดำเนินการเพื่อประโยชน์แก่สังคม ชุมชน เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาชุมชน การช่วยป้องกันยาเสพติดให้โทษ หรือการช่วยป้องกันการติดโรคเอดส์ เป็นต้น

3. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างสถานที่ปฏิบัติธรรม สร้างโรงพยาบาล สร้างโรงเรียน และอื่นๆ

4. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น การประสูตทุกข์ การประสูตอภิลักขิต การประสูตวาตภัย หรือคราวอากาศหนาวจัด หรือเมื่อยามปกติตามโอกาส มีการจัดการช่วยเหลือด้วยการจัดการสงเคราะห์ เช่น สงเคราะห์คนชรา สงเคราะห์คนพิการ และสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาส

นอกจากนั้น งานด้านสาธารณสงเคราะห์ ยังรวมถึง กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ จัดให้มีที่พักสำหรับประชาชน อาหารกลางวันสำหรับเด็ก ยารักษาโรค ห้องสมุดประชาชน จัดที่ดินให้ประชาชนอยู่อาศัย ตั้งหน่วยสงเคราะห์ และฝึกอาชีพ ให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตด้านต่างๆ ด้วยความเมตตาธรรม

การสาธารณสงเคราะห์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร จะมีระเบียบปฏิบัติชัดเจนสำหรับผู้จัดการสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมาก ได้แก่ วัดหรือเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาส ดังนี้

1. จัดกิจการของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย
2. เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและภิกษุสงฆ์
3. ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล

หน้าที่เหล่านี้ ย่อมเข้าได้กับการสาธารณสงเคราะห์อันเป็นการคณะสงฆ์หรือการศาสนา เจ้าอาวาสจึงต้องมีหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์อันเป็นกิจการของวัด การให้การศึกษอบรมหรือการให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล จัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) จะมีเจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยเป็นประธานกรรมการ โดยตำแหน่ง

วิธีการจัดการสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ได้กำหนดวิธีการไว้ชัดในระเบียบมหาเถรสมาคม เพื่อให้กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีคณะกรรมการมีการประชุม มีการปฏิบัติงานการอบรมประชาชนประจำตำบล การปฏิบัติงานควรจัดในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ดังนี้

1. อบรมทั่วไป ได้แก่ จัดประชุมอบรมแนะนำทางวิชาการ โดยมีวิทยากรบรรยายทางวิชาการ

2. อบรมเฉพาะกรณี ได้แก่ จัดอบรมประชาชนเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่เกิดขึ้น โดยวิธีชี้แจงแนะนำชักชวนความเข้าใจ

3. อบรมเฉพาะบุคคล ได้แก่ การพบปะบุคคลบางคนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือชี้แจงแนะนำชักจูงความเข้าใจในเฉพาะเรื่องอันเกี่ยวกับผู้นั้น

มหาเถรสมาคม ได้กำหนดหลักการและวิธีการปฏิบัติและควบคุมส่งเสริมไว้ชัดเจน คือ กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2518 ซึ่งในระเบียบดังกล่าว กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 3 ประการ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์โดยระเบียบดังกล่าว กำหนดหน่วยงานให้ตั้งไว้ ณ วัดใดวัดหนึ่ง ตำบลละหนึ่งหน่วย ให้จัดการเป็นรูปคณะกรรมการ โดยให้เจ้าอาวาสตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง เจ้าอาวาสอื่นในเขตตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิต กำนันในตำบลนั้นเป็นรองประธานฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบล เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง อนึ่ง การสาธารณสงเคราะห์นี้ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการพิจารณาจัดการสงเคราะห์ตามควรแก่โอกาส เช่น

1. การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า การป้องกันโรคเอดส์
2. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌานสถาน สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า
3. การช่วยเหลือประชาชนในโอกาสที่ควรช่วย เช่น การประสูติทุกภัย หรือช่วยคนชราหรือคนพิการ

การสาธารณสงเคราะห์จะต้องจัดเพื่อความเรียบร้อยดีงามและขัดต่อพระธรรมวินัยและความสงบสุขของบ้านเมือง จึงจะถือว่าเป็นไปด้วยความถูกต้อง และเป็นการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปในลักษณะเหมาะสมและควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสมควร กรรมการ โดยตำแหน่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ 5-9 คน เป็นกรรมการสำหรับผู้ควบคุมและส่งเสริม มีคณะกรรมการอำนวยการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ผู้อำนวยการภาค และคณะกรรมการอำนวยการอบรมประชาชนกลาง

การควบคุมการสาธารณสงเคราะห์ก็เพื่อให้ดำเนินการถูกต้องตามระเบียบและมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปเพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์นั้น ควรดำเนินไปได้อย่างไม่มีอุปสรรค แนวการส่งเสริมพอสรุปได้ดังนี้

1. ชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่
2. ช่วยในการกำหนดแผนงานของแต่ละปี
3. ช่วยในคราวขาดแคลนทรัพยากร

4. ช่วยยกย่องเชิดชูผู้ปฏิบัติหน้าที่
5. ช่วยสนับสนุนด้านการทุนตามที่จะมีโอกาส
6. ช่วยประสานงานคณะกรรมการให้เกิดความสามัคคีร่วมกันอย่างดี
7. ช่วยการอื่นอันเหมาะสม

งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน วัดเป็นสถานที่ใกล้ชิดกับประชาชน จึงต้องเป็นผู้นำประชาชนในท้องถิ่น เพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์โดยตรง กิจกรรมหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นหน่วยงานเพื่อประโยชน์ดังกล่าวได้ดียิ่ง

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

พระปลัดเกียรติศักดิ์ ลินทวิวรรกุล (2548) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน มีดังนี้ พระสังฆาธิการปฏิบัติงานในระดับมากที่สุด 3 ด้าน ได้แก่

1. ด้านการควบคุมส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม; พระสังฆาธิการอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล

2. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา; พระสังฆาธิการอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยาบรรณ การปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างที่ดี

3. ด้านสาธารณูปการ; พระสังฆาธิการจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านซึ่งมีสาธารณูปการเป็นเหตุ สำหรับด้านที่พระสังฆาธิการปฏิบัติปานกลาง มี 2 ด้าน ได้แก่

- 3.1 ด้านการศึกษา; พระสังฆาธิการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สอบเปรียญธรรมต่างๆ ได้

- 3.2 ด้านการสาธารณสงเคราะห์; พระสังฆาธิการให้การสงเคราะห์คนชราหรือคนพิการ พระสังฆาธิการปฏิบัติน้อยถึงน้อยที่สุด 1 ด้าน คือ ด้านการศึกษาสงเคราะห์; การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร

พระครูปลัดอาทิตย์ ชองดี (2547: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ ศึกษาเฉพาะกรณีเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 2 ผลการวิจัยพบว่า การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันนี้ นอกจากจะยึดหลักพระธรรมวินัยแล้ว ยังอิงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม ในการสนับสนุนส่งเสริมการบริหารคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในหมู่สงฆ์และป้องกันภัยอันตรายจากภายนอกที่จะเกิดขึ้นกับองค์การสงฆ์

ส่วนวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพ โสภณ ก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักพุทธธรรมเอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย อิงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถร

สามคม เป็นแนวทางส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้าน วัด ราชการ และที่สำคัญคือสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการปกครองคณะสงฆ์ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

1. ด้านการปกครอง ส่งเสริมให้คณะสงฆ์มีส่วนร่วมในการบริหาร พัฒนาบุคลากร คณะสงฆ์ให้มีความรู้ในด้านต่างๆ ส่งเสริมคนดีมีความสามารถได้ทำงาน สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เข้มแข็ง

2. ด้านการศึกษา ส่งเสริมพัฒนาให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ด้านปริยัติธรรม เป็นผู้นำ สังคมด้านการศึกษา

3. ด้านการเผยแผ่ ส่งเสริมผลิตบุคลากรให้เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งเชิงรุกและเชิงรับ พระชนดล นาคพิพัฒน์ (2551: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ศึกษาเปรียบเทียบ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมากส่วนด้านการศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ ตำแหน่งพระสังฆาธิการจำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ การศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ ในการปฏิบัติหน้าที่ ของพระสังฆาธิการที่แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน และข้อเสนอแนะ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ควรมีการปกครอง พระภิกษุ สามเณร ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดมีกองทุนส่งเสริมด้านการศึกษา แก่พระภิกษุ สามเณร ให้เอาใจใส่กิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา ให้พระภิกษุสามเณร ดำเนินกิจกรรม บางอย่าง ภายในวัดอย่างมีระเบียบ

พระมหาวชิตร เรื่องศรี (2550: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระพรหม โมลี จากการศึกษาพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ เริ่มมีในสมัยพุทธกาล โดยพระพุทธเจ้า ทรงใช้ระบบการบริหารแบบพ่อปกครองลูกประกอบด้วยสันติธรรมหรือสามัคคีธรรม ให้สิทธิเสรีภาพเสมอกันไม่เลือกชนชั้นวรรณะ โดยอาศัยการนับอายุพรรษาในการนับระดับอาวุโส มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุขสงฆ์ ทรงเป็นประธานในการตัดสินใจวินิจฉัยวางกรอบแนวทางปกครอง คณะสงฆ์ ให้อยู่ในรูปแบบที่ พระพุทธองค์ทรงกำหนด ไว้ด้วยหลักพระธรรมวินัย ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยไปหลังจากพระพุทธองค์ได้ปรินิพพาน แล้ว คณะสงฆ์ในยุคต่อๆ

มา ก็ยังยึดถือหลักพระธรรมวินัยเป็นข้อบัญญัติหลักเกณฑ์กำหนดในการตัดสินใจที่เกื้อหนุน ให้ดำเนินไปด้วยหลักธรรมมาธิปไตยโดยยึดหลักความถูกต้องตามธรรมเป็นเกณฑ์ กล่าวโดยสรุปรวม ในสมัยพุทธกาลนั้น ได้กำหนดรูปแบบและวิธีการปกครอง คณะสงฆ์คือ การปกครอง การศึกษา และการเผยแผ่ เป็นหลัก

ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ มีกระบวนการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี และมีการบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหาร ไปสู่ความเจริญ และมีกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคมและระเบียบต่าง ๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์ มีรูปแบบที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น จากสมัยก่อน กล่าวคือ กำหนดเป็นด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีรูปแบบที่ปฏิบัติได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการบริหารคณะสงฆ์ ในยุคปัจจุบัน จึงต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถ และเป็นผู้ที่เทียบพร้อมด้วยจริยวัตร ข้อปฏิบัติที่ดีงาม และเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์ และสังคมโดยทั่วไป

พระมหาสหัส จิตสาโร และคณะ (2547: บทคัดย่อ) ได้ศึกษารายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิจัยการบริหารองค์กรคณะสงฆ์ ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานบุคคลในองค์กรคณะสงฆ์ การแต่งตั้งและถอดถอนเป็นอำนาจของผู้บริหารชั้นต้นหรือผู้บริหารที่สูงกว่า ยังขาดการบริหารอย่างเป็นระบบ และมีการพัฒนาไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลง แต่การมอบอำนาจในการตัดสินใจยังขึ้นอยู่กับผู้บริหารที่มีลำดับชั้นสูงกว่า การจัดการบริหารในแต่ละวัดยังไม่เด่นชัด รวมทั้งการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับภาค จนถึงระดับการปกครองมีการรวมศูนย์ และเป็นไปในการสั่งการจากบนลงล่าง การศึกษาของวัดและของคณะสงฆ์โดยรวมขาดระบบบริหารจัดการที่ดี และไม่เป็นระบบการเผยแผ่ยังเป็นรูปแบบเดิมและขาดการปรับให้สอดคล้องกับยุคสมัย การบริหารงานสาธารณูปการก็ขาดระบบแบบแผนที่ชัดเจน ขาดระบบการจัดการที่ดี การศึกษาสงเคราะห์ขาดการกำหนดรูปแบบการให้การสงเคราะห์ที่ดี และไม่เป็นระบบและด้านการสาธารณสงเคราะห์มีระบบและรูปแบบที่ดีต่อการให้การอนุเคราะห์แก่ประชาชน

สายธาร อินทวดี (2533: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยถึง “บทบาทของมหาเถรสมาคมในการแก้ไขปัญหาคณะสงฆ์ไทยระหว่างปี (พ.ศ. 2445-2530)” จากการศึกษาวิจัยพบว่า คณะสงฆ์ไทยมีปัญหาดังกล่าวทั้งด้านการปกครอง การจัดศาสนศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการ มูลเหตุสำคัญของปัญหาต่างๆ มาจากการจัดศาสนศึกษา หรือการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร ไม่มีระบบที่เป็นเอกภาพ ขาดการพัฒนาหลักสูตรเพื่อประยุกต์เข้ากับสภาพสังคมและเศรษฐกิจ ทำให้เกิดปัญหาอีก 3 ด้านตามมา โดยมีสาเหตุอื่นๆ ทั้งจากสภาพเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม เป็นปัจจัยร่วมอยู่ด้วย ดังนั้นแนวทาง

สำหรับการแก้ไขของมหาเถรสมาคมก็คือการพัฒนาหลักสูตรการศึกษา และการเรียนการสอนของคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลโดยเร็ว

ส่วนอุปสรรคและปัญหาที่มหาเถรสมาคมประสบ ในการแสดงบทบาทดังกล่าวก็เกิดจากการขาดความร่วมมือจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ขาดอำนาจในการสั่งการเพื่อผลปฏิบัติจริงการเป็นองค์กรที่ประกอบด้วยผู้ฆราวาสเป็นส่วนมาก การขาดงบประมาณอุดหนุน และขาดการแก้ข่าวที่เกิดจากความเข้าใจผิด ตลอดจนขาดการประชาสัมพันธ์ในส่วนที่ดี และเป็นผลงานของมหาเถรสมาคมอีกด้วย

แนวทางการกำจัดและลดอุปสรรค ตลอดจนปัญหาของมหาเถรสมาคม ที่สำคัญที่สุดก็คือการเพิ่มประสิทธิภาพในการเสนองานของกรมการศาสนา ซึ่งพบว่ายังบกพร่องอยู่มาก อีกทั้งพระมหาเถระ ที่ประกอบขึ้นเป็นมหาเถรสมาคม จะต้องใจกว้างยอมรับแนวความคิดและหลักการบริหารแบบใหม่ที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย ตลอดจนสื่อมวลชนและพุทธศาสนิกชนทุกคนจะต้องตระหนักว่า คนมีหน้าที่ในการปกป้องเชิดชู ส่งเสริม และแก้ไขปัญหาสถาบันสงฆ์ด้วย

พระมหาสมบุญ พันธุ์สุข (2550: บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบการบริหารการจัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการวัดโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งเกิดจากวัดพัฒนาตัวอย่างมีการดูแลเอาใจใส่ในการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านการปกครอง การเผยแผ่ การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งการที่วัดพัฒนาตัวอย่างสามารถบริหารจัดการได้เช่นนี้ มีความเป็นไปได้ว่าได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายช่วยสนับสนุน ทั้งนี้ การขับเคลื่อนนโยบายการบริหารจัดการย่อมเกิดจากเจ้าอาวาส และพระภิกษุสามเณรภายในวัดเป็นสำคัญด้วย อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการวัดพัฒนาตัวอย่าง ย่อมมีความแตกต่าง และความเด่นชัดมากกว่า โดยสามารถแสดงออกเป็นรูปธรรมและการกล่าวถึงอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ เป็นวัดที่มีความพร้อมในทุกด้าน

มาณี ไชยธีรานุวัฒนศิริ และคณะ (2540: 36) ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ “ศาสตร์และศิลป์ในการอบคุณธรรมของพระเถระภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์รูปที่พุทธศาสนิกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ความเคารพศรัทธามีทัศนคติต่อบทบาทด้านการอบรมสั่งสอนคุณธรรม การพัฒนาสังคม และบทบาทที่เหมาะสมในยุคโลกาภิวัตน์ว่า จากบทบาทตามบริบทของพระพุทธศาสนา และบทบาทที่องค์กรสงฆ์กำหนดให้ มีบทบาทสำคัญ 5 ประการ คือ การศึกษาพระพุทธศาสนา การปกครองพระสงฆ์ การเผยแผ่พระธรรมคำสอน การสร้างสาธารณูปการ และงานสาธารณสงเคราะห์ และสรุปได้ว่าบทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ (1) บทบาทพระสงฆ์ในการอบรมตน ได้แก่ ศึกษาธรรมลึกซึ้ง ปฏิบัติเคร่งครัด ปกครองสงฆ์ (2) บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศาสนา ได้แก่

สอนธรรมะ พัฒนาสังคม พัฒนาวัดและ (3)บทบาทใหม่ของพระสงฆ์ยุคโลกาภิวัตน์ ได้แก่ ติดตามข่าวสาร ร่วมแก้ปัญหาสังคม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

บุญศรี พานะจิตต์ และศรีนวล ลกิตโร (2545) ได้ทำวิจัยเรื่อง ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด; ศึกษาเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาวิถีชีวิตและความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัดในพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับการดำเนินงานตามภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ ได้แก่ ด้านปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยศึกษาจากเอกสารตำรา รายงานต่างๆ และสัมภาษณ์เชิงลึกกับพระเถรานุเถระ กรรมการวัดและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด ผลการวิจัยพบว่า

ด้านการปกครองวัดมีการจัดระบบการปกครองโดยมีผู้รับผิดชอบอย่างมีระบบชัดเจนแบ่งความรับผิดชอบเป็นเขตพุทธาวาส สังฆาวาส และเขตกัมมัฏฐาน มีระเบียบการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน มีการประชุม มีการคัดสรรพระสงฆ์ที่บวชและปฏิบัติงานในวัด ด้านการศาสนศึกษาพระภิกษุสามเณรบวชแล้วต้องเรียนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี ส่งเสริมการศึกษาให้พระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดทั้งทางโลกและทางธรรมมีหลักสูตรระยะสั้น สำหรับพระภิกษุบวชใหม่ ด้านการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งในวัดและนอกวัดจัดพิมพ์หนังสือธรรมะ เทปธรรมะ จัดตั้งมูลนิธิสนับสนุนด้านการศึกษาสงเคราะห์ วัดได้จัดการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชน โดยตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ โรงเรียนอนุบาลพุทธศาสนา อบรมธรรมะตามโรงเรียนต่างๆ มีการเข้าค่ายคุณธรรมให้ทุนการศึกษาแก่ศิษย์วัด ด้านการสาธารณูปการ ได้พัฒนาอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมภายในวัดให้เป็นที่สัปปายะ แบ่งเขตเป็นพุทธาวาส สังฆาวาส และเขตกัมมัฏฐาน ด้านการสาธารณสงเคราะห์ได้จัดบำเพ็ญกุศลแบบประหยัด การสร้างวัดอุโมงค์และวัดปัญญาบันฑิตาราม ตั้งศูนย์ฝึกอบรมและปฏิบัติธรรม ตั้งมูลนิธิแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง สร้างโรงพยาบาล ให้ทุนการศึกษาแก่เยาวชนและทุนอาหารกลางวันสำหรับภารกิจที่ประสบผลสำเร็จที่สุด คือ ด้านการเผยแผ่ การจัดการศึกษาสงเคราะห์และการจัดการศาสนศึกษา

จากการศึกษางานวิจัยจะเห็นได้ว่า การบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้านนั้น ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการทั้งสิ้น และมีความสำคัญต่อความมั่นคง และความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนา เพราะการจะบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น ก็เนื่องจากพระสังฆาธิการมีความรู้ความสามารถในการบริหารปกครองดูแลเอาใจใส่งานพระศาสนา และช่วยพัฒนาพระภิกษุสามเณรตามหลักพระธรรมวินัย กฎระเบียบ รวมทั้งจะต้องได้รับความร่วมมืออันดีจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบริหารงานด้วย จึงจะสามารถจัดการบริหารกิจการพระศาสนาให้เป็นอย่าง

เรียบร้อย มีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นพระสงฆ์ ซึ่งนำโดยพระสังฆาธิการก็ยังมีบทบาทในการทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชน ให้เป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชนได้อีกด้วย เมื่องานดำเนินไปได้ คั่งกล่าวก็จะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองแก่ประเทศชาติ และพระศาสนาอย่างยั่งยืนมั่นคงสืบไป

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) กล่าวถึงรูปแบบ บทบาทและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลที่มีความสอดคล้องกับการปกครองคณะสงฆ์จนถึงปัจจุบัน และบูรณาการให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ในยุคปัจจุบัน และ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงเจาะลึก ซึ่งถือเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขอบเขตการวิจัยตามลำดับ

1. วิธีการศึกษาค้นคว้าข้อมูล
2. ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัย
3. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล
4. กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล
5. สรุปผลจากการศึกษาวิจัย

1. วิธีการเก็บข้อมูล

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ จากเอกสาร หนังสือ งานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองและการบริการงานคณะสงฆ์และการสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล (in-depth interview) จากพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้โดยตรง และสัมภาษณ์หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารคณะสงฆ์ สำหรับระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาและการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการผู้ที่เกี่ยวข้อง ใช้เวลา 6 เดือน

2. ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลขั้นต่างๆและสามารถจำแนกลำดับวิธีการศึกษาและสำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลได้ดังต่อไปนี้

2.1 ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary data) ได้แก่

2.1.1 การสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล โดยผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการผู้มีบทบาทในการบริการกิจการคณะสงฆ์ไทยทั้ง 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ในแต่ละด้านประกอบไปด้วยผู้ให้ข้อมูลด้านละ 5 ท่าน รวมทั้งได้สัมภาษณ์นักวิชาการด้านศาสนา หน่วยงานด้านศาสนา และได้ขอข้อเสนอนะยะ ตลอดจนถึงแนวทางการบริหารจัดการสมัยใหม่และแนวโน้มการบริหารองค์การคณะสงฆ์ไทยในอนาคตเพิ่มเติมอีกด้วย

2.1.2 การสังเกต (Observation) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล นอกเหนือจากกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) เพื่อสังเกตสภาพการบริหาร รูปแบบ บทบาท หน้าที่ ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงบทบาท รูปแบบ การดำเนินงานบริหารในแง่มุมด้านต่างๆ ด้วยตนเอง และนอกจากนั้นได้ได้สนทนาพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการเพิ่มเติมด้วย

2.2 ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary data) ได้แก่

ข้อมูลประเภทเอกสารและสื่อสิ่งพิมพ์ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

2.2.1 เอกสารที่เป็นหนังสือที่เป็นงานเขียนเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร บทบาท รูปแบบ วิธีการปกครองคณะสงฆ์และการบริหารทั้ง 6 ด้านดังกล่าวข้างต้น

2.2.2 เอกสารที่เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการปกครองคณะสงฆ์ และประวัติศาสตร์ด้านพระพุทธศาสนาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปกครอง การบริหารและหลักธรรมที่จำเป็นในการปกครอง และด้านรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และพระศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์, คู่มือพระสังฆาธิการ เรื่องการปกครองคณะสงฆ์, คู่มือการบริหารการคณะสงฆ์, การปกครองคณะสงฆ์ไทย และประวัติศาสตร์ในพระพุทธศาสนา รวมถึงบทความทางวิชาการพระพุทธศาสนา

3. การตรวจสอบข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ละครั้ง โดยการจดบันทึก และตรวจสอบข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและสมบูรณ์ โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ซึ่งมีวิธีการตรวจสอบข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

3.1 การตรวจสอบข้อมูลสามเส้า ด้านข้อมูล (data triangulation) โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ เพื่อเปรียบเทียบระหว่างสถานที่ บุคคล และเนื้อหาที่แตกต่างกันว่า ถ้าหากเวลาต่างกันข้อมูลจะมีความต่างกันอย่างไร ข้อมูลที่ได้จาก

ต่างสถานที่เหมือนกันหรือไม่ และหากกลุ่มตัวอย่างที่เปลี่ยนไป ข้อมูลที่ได้มาจะเหมือนกันหรือไม่อย่างไร

3.2 การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายๆ วิธีการ และข้อมูลด้านต่างๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน โดยในการศึกษาจะใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งการศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย หลังจากนั้นก็นำผลการศึกษามาวิเคราะห์ข้อมูลเป็นลักษณะของการเขียนรายงานการวิจัยเชิงพรรณนา

4. กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การศึกษาเอกสารงานวิจัยจนกระทั่งถึงการสัมภาษณ์และขั้นตอนการเขียนรายงานการวิจัย ซึ่งข้อมูลที่ถูกวิเคราะห์สามารถเขียนได้เป็น 2 ส่วนหลัก คือ ข้อมูลจากการสังเกตการณ์ กับข้อมูลจากเอกสาร

4.1 ข้อมูลจากการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์โดยการบันทึกเสียงมาถอดความด้วยการสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้การสังเกตการณ์และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกแล้วทำการบันทึกข้อมูลอย่างละเอียดในทุกแง่มุม เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาทุกๆ ด้าน

4.2 ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ผู้วิจัยได้แยกแยะข้อมูลที่ได้พร้อมกับการอ่านวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น แล้วแยกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ ต่อจากนั้นได้นำข้อมูลมาประมวล รวบรวมเป็นหมวดหมู่ นำมาจัดระเบียบเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเพื่อนำมาตรวจสอบความถูกต้องและเก็บข้อมูลเสริมให้มีเนื้อหาสมบูรณ์ แล้ววิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละประเด็น แต่ละบท และสังเคราะห์ข้อมูลเข้าด้วยกันเพื่อให้ได้คำตอบของการวิจัย

5. สรุปผลการศึกษาวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และนำเสนอผลการวิจัย

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบโครงสร้างองค์การและบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ โครงสร้าง และบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการ เพื่อต้องการทราบปัญหาและอุปสรรคในการบริหาร มีผลการศึกษาวิจัยเป็น 2 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 รูปแบบ และโครงสร้างองค์การคณะสงฆ์

ตอนที่ 2 บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ตอนที่ 1 รูปแบบ และโครงสร้างองค์การคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ตามรูปแบบที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน (2557) ยึดถือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เป็นหลักการจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วยส่วน 3 ส่วน คือ

1. การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง
2. การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค
3. สาระสำคัญของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 พอสรุปได้ ดังนี้

3.1 มีการยกเลิกพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2484 เดิม ซึ่งหมายถึงการยกเลิกสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ส่วนอำนาจที่องค์การทั้งสามเคยเป็นผู้ใช้แยกจากกัน ให้สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้

3.2 ผลจากการยกเลิกก็คือ การยกเลิกตำแหน่งประธานสังฆสภา สังฆนายก และประธานคณะวินัย.ธร อำนาจหน้าที่ของตำแหน่งทั้งสามถูกรวมกันเข้าและมอบให้ประธานกรรมการมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้

3.3 อำนาจสูงสุดในการบังคับบัญชาคณะสงฆ์เป็นของสมเด็จพระสังฆราช ผู้ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ใน 2 ตำแหน่ง คือ

3.3.1 โดยตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก หรือประมุขสงฆ์ไทย ทรงบัญชาการ คณะสงฆ์เอง และทรงรับผิชอบ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 8 และ

3.3.2 โดยตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคมทรงบัญชาการคณะสงฆ์ ร่วมกับมหาเถรสมาคมตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 9 และมาตรา 18

4. มหาเถรสมาคม ประกอบด้วย

4.1 สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช

4.2 สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง ปัจจุบันมีสมเด็จพระราชาคณะทั้งสิ้น 6 รูป

4.3 พระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่ต่ำกว่าสิรูปและไม่เกินแปดรูปเป็นกรรมการอยู่ในตำแหน่งคราวละ 2 ปี ตามปกติสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งกรรมการครบทั้ง 8 รูป จึงทำให้จำนวนกรรมการมหาเถรสมาคมแต่ละชุดมี 15 รูป อันประกอบด้วย

4.4 สมเด็จพระราชาคณะ 8 รูป กรรมการที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง 8 รูป และสมเด็จพระสังฆราชในฐานะประธานกรรมการ

5. อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 18 มีความว่า “มาตรา 18 มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย เพื่อการนี้ ให้มีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ หรือออกคำสั่งโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้”

จะเห็นได้ว่า อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตามมาตรานี้มีความหมายกว้างขวางมาก เพราะถ้าพิจารณาเทียบกับอำนาจหน้าที่ของสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ตามที่บัญญัติแยกอำนาจกันไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 แล้วจะพบว่าอำนาจหน้าที่ต่างๆ ทั้ง 3 ส่วนนั้นได้รวมกันเป็นอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ของมหาเถรสมาคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธรในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ได้รวมกันเป็นมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

ฉะนั้น อำนาจหน้าที่ ปกครองคณะสงฆ์ ของมหาเถรสมาคมตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 18 นี้ จึงมิได้หมายถึงเฉพาะอำนาจหน้าที่บริหารการคณะสงฆ์ของคณะสังฆมนตรีเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงอำนาจหน้าที่ตราสั่งมาติของสังฆสภา และอำนาจหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ของคณะวินัยธรชั้นฎีกาอีกด้วย

สำหรับรายละเอียดการใช้อำนาจทั้งสามส่วนของมหาเถรสมาคม เป็นดังนี้

อำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ ของมหาเถรสมาคม จึงมีดังนี้

1. ตรากฎหมายมหาเถรสมาคม
2. ออกข้อบังคับมหาเถรสมาคม
3. วางระเบียบมหาเถรสมาคม
4. ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม

อำนาจหน้าที่ด้านการบริหารของมหาเถรสมาคม จึงมีดังนี้

1. ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์
2. จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค
3. จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค
4. แต่งตั้งและถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์

อำนาจหน้าที่ด้านตุลาการของมหาเถรสมาคม มีดังนี้

ตามความพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 25 ที่บัญญัติให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติเพื่อให้การลงนิกหกรรมหรือการลงโทษเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็วและเป็นธรรม มหาเถรสมาคมจึงได้ตรากฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2521 ว่าด้วยการลงนิกหกรรม กฎมหาเถรสมาคมนี้แบ่งอำนาจการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ออกเป็น 3 ชั้น คือ

1. การพิจารณาชั้นต้น เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสวัด ที่พระภิกษุผู้ถูกฟ้องสังกัดอยู่ ถ้าผู้ถูกฟ้องเป็นเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะก็ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะหรือผู้ปกครองคณะสงฆ์เหนือขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง

2. การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ เป็นอำนาจของคณะสงฆ์ผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะหรือผู้ปกครองเหนือขึ้นไปกว่าเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะผู้พิจารณาในชั้นต้น

3. การพิจารณาชั้นฎีกา เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมในการลงนิกหกรรมไม่ว่าในกรณีใดให้เป็นอันถึงที่สุด

4. ในกรณีนี้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจเช่นเดียวกับคณะวินัยธรชั้นฎีกา แต่มหาเถรสมาคมมีอำนาจมากกว่าคณะวินัยธรชั้นฎีกาตรงที่มีอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารอยู่ในมือด้วย และในบางกรณีมหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยหรือออกคำสั่งโดยไม่ต้องผ่านการพิจารณาชั้นต้นและชั้นอุทธรณ์ โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ที่ว่า“มาตรา 27 พระภิกษุใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิกหกรรมไม่ถึงให้สึก ไม่ยอมรับนิกหกรรมนั้นหรือประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิม หรือไม่สังกัดอยู่วัดใดวัดหนึ่ง กับทั้งไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยและมีคำสั่งให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามความในวรรคก่อนต้องสึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น” มาตรา 42 บัญญัติว่า ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 27 วรรคสอง คือ ไม่ยอมสึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน

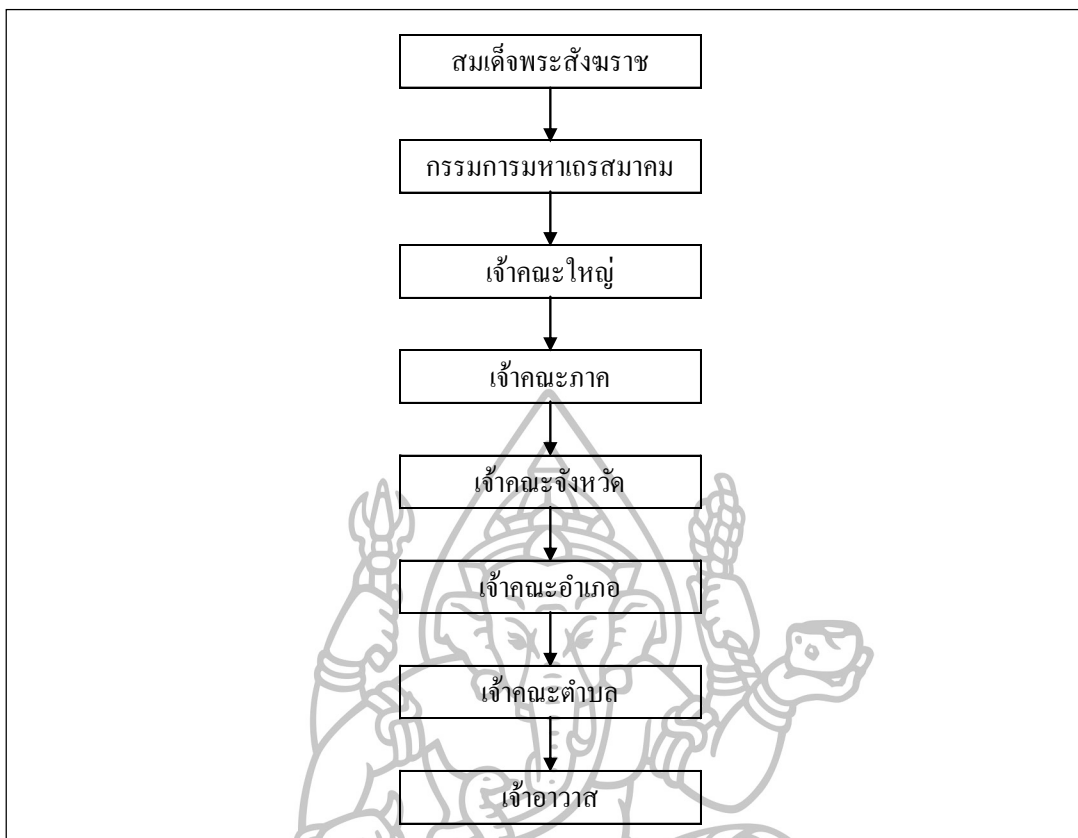
ส่วนการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็นไปตามความในมาตรา 22 และ 23 ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ที่กำหนดตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้น ดังต่อไปนี้

องค์กรปกครองคณะสงฆ์ภูมิภาค มี 4 ลำดับชั้น คือ

1. ภาค เจ้าคณะภาคเป็นผู้บังคับบัญชา รองเจ้าคณะภาคเป็นผู้ช่วย
2. จังหวัด เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้บังคับบัญชา รองเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ช่วย
3. อำเภอ เจ้าคณะอำเภอเป็นผู้บังคับบัญชา รองเจ้าคณะอำเภอเป็นผู้ช่วย
4. ตำบล เจ้าคณะตำบลเป็นผู้บังคับบัญชา รองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วย

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 คณะสงฆ์มหานิกายและคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย มีองค์กรปกครองสูงสุดร่วมกัน คือ มหาเถรสมาคม กรรมการมหาเถรสมาคมครึ่งหนึ่งมาจากคณะมหานิกาย และที่เหลืออีกครึ่งหนึ่งมาจากคณะธรรมยุติกนิกาย ทั้งหมดรวมกันเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ตามกฎหมาย ดังนั้น ในระดับมหาเถรสมาคม จึงเป็นการปกครองร่วมกันโดยถือนโยบายเดียวกันแต่แยกกันปกครองในระดับต่ำกว่ามหาเถรสมาคมเท่านั้น จะเห็นได้ว่ารูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์นั้น มีส่วนคล้ายคลึงกันกับรูปแบบการบริหารของส่วนราชการที่แบ่งออกเป็นเป็น ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค อำนาจการปกครอง หรือนโยบายการบริหารงานหลักขึ้นอยู่กับส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคเป็นเพียงผู้รับนโยบายการบริหาร มาบริหารจัดการเท่านั้น ยังถือว่าเป็นการปกครองที่รวมศูนย์อำนาจที่แท้จริงอยู่ที่ส่วนกลาง

สำหรับโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน มีลำดับชั้นที่แสดงถึงการบริหารจากบนลงล่าง การบริหารนั้น เริ่มตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราชลงไปตามลำดับจนกระทั่งถึงเจ้าอาวาสวัด แสดงลำดับชั้นได้จากภาพแผนภูมิโครงสร้าง ดังต่อไปนี้

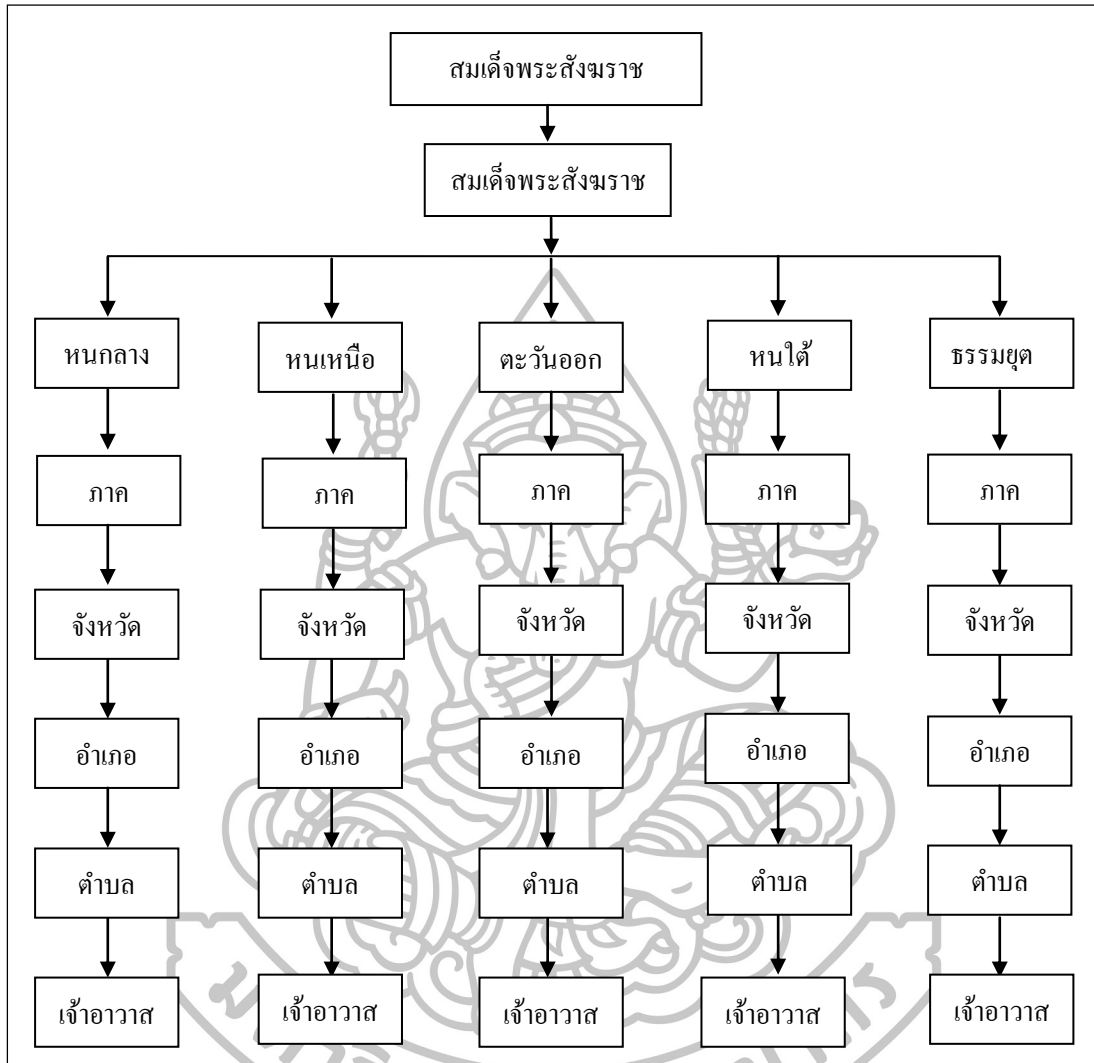

ภาพที่ 1 แสดงโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามระดับชั้น

ตอนที่ 2 บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

สำหรับโครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยที่ราชอาณาจักรนั้น ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประมุขสงฆ์ และเป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคม มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรบริหารสูงสุด ในส่วนของระเบียบการบริหารคณะสงฆ์ส่วนกลาง กำหนดให้มีเจ้าคณะหนใหญ่ 5 คณะ นิยมเรียกสั้นๆ ว่า “หน” ประกอบด้วย หนเหนือ หนกลาง หนตะวันออก หนใต้ และคณะธรรมยุต ในส่วนภูมิภาคนั้น จัดให้มีเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส เป็นพระสังฆาธิการบริหารคณะสงฆ์ตามลำดับนั้น โดยการรับนโยบายและปฏิบัติ ตามกฎ ระเบียบ คำสั่ง และมติของมหาเถรสมาคมจากส่วนกลาง โครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 พิจารณาได้จากภาพแผนภูมิโครงสร้าง ดังต่อไปนี้

โครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535

ภาพที่ 2 แสดงการบริหารงานคณะสงฆ์ตาม พรบ.สงฆ์ พ.ศ. 2535

การบริหารงานคณะสงฆ์ไทย ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 นั้น มีการบริหารงานพระศาสนาที่พระสังฆาธิการต้องรับเป็นภาระหน้าที่ 6 ด้าน ประกอบด้วย

1. บทบาทด้านการปกครอง

พระสังฆาธิการส่วนใหญ่มองว่าการปกครองคณะสงฆ์ถือเป็นงานการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความสงบเรียบร้อยดีงาม ถือเป็นงานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรในเขตปกครองของตน เพื่อให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม

ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพราะฉะนั้น พระสังฆาธิการจึงจำเป็นต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ถูกต้องตามหลักของพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนี้ พระสังฆาธิการยังต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์ คำสั่ง รวมไปถึงการควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในเขตปกครองของตน มีหน้าที่ต้องคอยชี้แนะการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใต้บังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย พร้อมทั้งตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

จะเห็นได้ว่า งานการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อย เป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุสามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่อาศัยภายในวัดให้ประพฤติตนให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงาม

แต่ถึงกระนั้น พระสังฆาธิการส่วนหนึ่งก็ยังเห็นว่า โครงสร้างและรูปแบบการปกครองที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ ยังมีความเหมาะสมและยังควรยึดถือปฏิบัติอยู่ แม้จะมีลักษณะค่อนข้างเผด็จการ ไม่เกิดการมีส่วนร่วมในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ที่มุ่งเน้นถึงการปกครองแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้อยู่ใต้การปกครองเป็นหลัก แต่ลักษณะการปกครองนี้ ก็ยังถือว่ามีส่วนคล้ายคลึงกับรูปแบบการบริหารราชการของฝ่ายบ้านเมือง คือมีลักษณะจากบนลงล่าง ศูนย์อำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง ขยายไปสู่ภูมิภาค และพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ยังมองว่าการปกครองไม่มีการกระจายอำนาจการบริหารให้มีผลที่แท้จริง เพราะการปกครองยังอยู่ภายใต้การปกครองของพระมหาเถรสมาคม ซึ่งมีจำนวนเพียง 20 รูปเท่านั้น ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วพระมหาเถรจำนวนเพียง 20 รูป จะสามารถบริหารปกครองพระภิกษุสามเณรทั่วประเทศให้เป็นไป โดยเรียบร้อยเป็นไปได้อย่าง การเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองของพระสงฆ์จึงมีส่วนน้อยน้อย เพราะมหาเถรสมาคมไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการเสนอแนะของพระผู้น้อย เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้ขาดการรับฟังข้อมูลที่เป็นต่อการปกครอง อีกทั้งอายุราชการของพระสังฆาธิการนั้น ถือว่ามีอายุในตำแหน่งที่ยาวนานมากเกินไป อันจะเป็นสาเหตุให้เกิดการผูกขาดอำนาจในการบริหารคณะสงฆ์ เพราะการบริหารจำเป็นต้องเปลี่ยนถ่ายอำนาจเพื่อให้มีการบริหารใหม่ๆ ในการรับมือกับสถานการณ์ใหม่ๆ นอกจากนี้ การปกครองของคณะสงฆ์ในปัจจุบันพบว่า ยังเป็นลักษณะที่เป็นไปตามสถานการณ์บ้านเมืองเท่านั้นกล่าวคือเป็นลักษณะวัฏหาล้อมคอก ไม่มีการปรับตัวคือไม่มีการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมที่มีความสลับซับซ้อนหลากหลายอันจะมีขึ้นเรื่อยๆในอนาคต อีกปัญหาหนึ่งที่เด่นชัดในปัจจุบันคือการถอดถอนพระสังฆาธิการ และการระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น ของพระภิกษุสามเณร พบว่า ไม่มีการบังคับใช้ที่เด็ดขาดชัดเจน ทั้งที่ในสถานการณ์ปัจจุบันมักมีข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ประพฤติผิดพระธรรมวินัยร้ายแรงอยู่เสมอ แต่ก็เงียบ

หายไปตามกาลเวลา ไม่มีผลการลงโทษเชิงประจักษ์เพื่อให้เป็นตัวอย่างกับพระสงฆ์รุ่นใหม่ อันจะเป็นเหตุให้ในอนาคตพระสงฆ์จะไม่มีความเกรงกลัวต่อบทลงโทษที่มีอยู่ในเรื่องการบริหารปกครองนี้พบว่า พระสังฆาธิการระดับสูงยังขาดความกระตือรือร้น ไม่จริงจังกับการแก้ปัญหา ซึ่งถ้าหากปล่อยไว้อย่างนี้ ก็จะกลายเป็นปัญหาเรื้อรังจนยากที่จะแก้ไขเยียวยาป้องกันเหตุในอนาคตได้ การปกครองโดยภาพรวมยังถือว่ายึดหลักพระธรรมวินัยเป็นหลัก พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม มติ ระเบียบ และพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช แบบแผนในการปฏิบัติ ใช้หลักพรหมวิหารธรรม สังฆาธิปไตย

บทบาทในเรื่องการปกครอง พบว่า มีปัญหามากมายที่ต้องแก้ไขให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่เปลี่ยนแปลงไปในเรื่องของการมีส่วนร่วมจากพระสงฆ์ระดับล่าง การเกษียณอายุของพระสังฆาธิการที่กำหนดไว้ที่ 80 ซึ่งถือว่าค่อนข้างชราภาพ และไร้ประสิทธิภาพการทำงานให้ทันต่อเหตุการณ์ ไม่มีความคล่องตัวในการบริหารอย่างเต็มสมรรถภาพ หากวิธีการปกครองใดที่ไม่ขัดแย้งกับพระธรรมวินัย พระสังฆาธิการควรจะมีการแก้ไขบทบัญญัติเพิ่มเติมเข้ามา เพื่อให้สอดคล้องกับการปกครองสมัยใหม่ การใดที่มีความเหมาะสมคืออยู่แล้วก็ควรยึดถือปฏิบัติให้มีผลชัดเจนเป็นรูปธรรมชัดเจนมากขึ้น หลักการเหล่านี้พระสังฆาธิการยังละเลย ไม่จริงจังกับการแก้ปัญหาคารปกครองคณะสงฆ์ ทั้งนี้ ก็เพื่อให้เกิดความผาสุกโดยส่วนรวมและเกิดความเรียบร้อยสง่างามของคณะสงฆ์และพระศาสนา ซึ่งจะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองและความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนมากขึ้น แต่พระสังฆาธิการโดยมากก็เห็นว่าการปกครองยังมีความสอดคล้องอยู่ เพราะมีหลักพระธรรมวินัยคอยกำกับอยู่แล้ว ทั้งที่การปกครองในปัจจุบันจะยึดถือเอาพระธรรมวินัยอย่างเดียวไม่ได้ จำเป็นจะต้องมีความเด็ดขาดมีกฎหมายบ้านเมืองเข้ามาคอยกำกับสนับสนุนเพื่อให้บทลงโทษพระสงฆ์ผู้ประพฤติผิดพระธรรมวินัยเกรงกลัวและไม่กล้าทำผิดวินัยสงฆ์สงฆ์

2. บทบาทด้านการศาสนศึกษา

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา 37 ว่า จะต้องเป็นธุระ เอาภาระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ จะเห็นได้ว่าพระสังฆาธิการโดยเฉพาะเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศึกษา และให้วัดเป็นสถานศึกษา ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. 2538 ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการ่วมจัดด้วย มีรายละเอียดดังนี้

- 2.1 เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา ในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา
- 2.2 เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน คณะจังหวัด
- 2.3 ในบางกรณีให้เจ้าคณะจังหวัดร่วมจัดด้วย

พระสังฆาธิการที่มีบทบาทด้านการศาสนศึกษา พบว่า พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ ได้จัดให้มีการศาสนศึกษาขึ้นภายในวัดที่ตนสังกัดจริง ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยให้มีความแตกฉาน และการศึกษานี้ก็แบ่งออกเป็น 3 แผนกหลัก คือ แผนกธรรม-บาลี และแผนกสามัญศึกษานั้น ซึ่งจัดไว้เพื่อเป็นการศึกษาทางเลือก เพื่อเป็นการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องพระธรรมวินัยอันจะเป็นการสืบทอดศาสนทายาทด้วย และในขณะเดียวกันยังพบว่ามีปัญหาในการจัดการศาสนศึกษาเช่นกัน คือ ในปัจจุบันพบว่า มีจำนวนพระภิกษุสามเณรเข้ามาศึกษามีจำนวนน้อยลงในทุกๆ แห่ง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะมีการบังคับตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จึงเป็นเหตุทำให้สถิตินักเรียนลดน้อยลง รวมถึงปัญหาขาดบุคลากรทางการศึกษาโดยเฉพาะครูที่มีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ในแต่ละชั้นอุปสรรคอีกประการหนึ่งคือ ปัจจุบันพบว่า พระภิกษุสามเณรมีการให้เทคโนโลยีในทางไม่เหมาะสม จึงจำเป็นต้องมีการควบคุมดูแลพฤติกรรมให้อยู่ในกรอบพระธรรมวินัย

บทบาทด้านการศาสนศึกษา พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ได้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาจึงได้ให้การส่งเสริมอุปถัมภ์การศาสนศึกษาทั้ง 3 แผนก โดยได้จัดหาอุปกรณ์การเรียน การศึกษา ให้กับพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียน เช่น ตำราหนังสือ กลุ่มมือ การอุปถัมภ์ด้วยทุนการศึกษา เมื่อคราวพระภิกษุสามเณรสอบได้ ในชั้นที่ศึกษาที่จัดให้มีการมุทิตาสักการะเพื่อยกย่องเชิดชูให้ปรากฏ เพื่อเป็นการให้ขวัญกำลังใจ แก่พระภิกษุสามเณรผู้มีความขยันหมั่นเพียรศึกษาจนประสบความสำเร็จด้วย

3. บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ถือได้ว่าเป็นการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรือสงเคราะห์ให้แก่สถาบันการศึกษานอกเหนือจากการจัดการศึกษาด้านการศาสนศึกษาของพระภิกษุสามเณรภายในวัด เพราะฉะนั้น บทบาทงานการศึกษาสงเคราะห์การศึกษานี้ จึงมุ่งเน้นไปที่การสงเคราะห์ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนเป็นหลัก ทั้งนี้ เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพุทธศาสนา

จากการข้อมูลพระสังฆาธิการ พบว่า มีการสงเคราะห์การศึกษา 2 ประเภทหลัก คือ

3.1 สงเคราะห์การศึกษานอกจากการศาสนศึกษาของพระภิกษุสามเณร ซึ่งพระสังฆาธิการสงเคราะห์สถาบันการศึกษา ประเภทแรกนี้ พบว่า มีการดำเนินการ 4 ประการ คือ

- 3.1.1 จัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพุทธศาสนา
- 3.1.2 จัดตั้งโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์
- 3.1.3 จัดตั้งศูนย์การศึกษาพุทธศาสนาวนอาทิตย์
- 3.1.4 จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด

3.2 สงเคราะห์แก่กุลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษาหรือผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน พบว่า พระสังฆาธิการทุกระดับจำดำเนินการทั้งเป็นการส่วนตัว หรือเป็นคณะสงฆ์ เพราะถือว่าการศึกษาคงส่งผลดีแก่เยาวชน นิสิต นักศึกษา และเยาวชนที่สนับสนุนนี้จะเป็นกำลังสำคัญของชาติ และยังมีผลสะท้อนกลับมาถึงพระสงฆ์โดยตรง การสงเคราะห์การศึกษาในด้านนี้ มีการดำเนินการดังนี้

3.2.1 มอบทุนสงเคราะห์การศึกษาชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

3.2.2 ช่วยพัฒนาสถานศึกษาโดยการจัดหาทุนก่อสร้างอาคารเรียน ห้องคอมพิวเตอร์

3.2.3 สงเคราะห์ด้านอุปกรณ์การศึกษาแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา

บทบาททางด้านนี้ งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการนี้ วัดและพระสงฆ์จึงได้ชื่อว่าสถาบันที่มีส่วนสำคัญในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติเพื่อจะได้ก้าวไกลอบรรรมบ่มนิสัยแก่เด็กและเยาวชน อันจะเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้มีความใกล้ชิดพุทธศาสนาเป็นโอกาสที่พระสงฆ์จะได้พัฒนาทรัพยากรที่เป็นกำลังสำคัญของชาติตั้งแต่วัยเด็กเพื่อจะได้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติสืบต่อไป

4. บทบาทด้านการเผยแผ่

ตามบทบัญญัติมาตรา 37 (3) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกลำดับชั้น ล้วนมีภาระหน้าที่จะต้องรับผิดชอบด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาทั้งสิ้น จากการลงพื้นที่ พบพระสังฆาธิการ พบว่า

พระสังฆาธิการ ได้จัดให้มีกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นประจำวันสำคัญทางพุทธศาสนาเป็นประจำอยู่แล้ว กล่าวคือการเผยแผ่ธรรมะของคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณีคือเผยแผ่ตามเทศกาลงานบุญวันสำคัญทางศาสนา และแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเจาะจงนิมนต์เฉพาะจัดขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

จากข้อมูลสัมภาษณ์พระสังฆาธิการผู้ทำหน้าที่ด้านการเผยแผ่ยังพบอีกว่าในปัจจุบันขาดรูปแบบการเผยแผ่ยังเป็นลักษณะเชิงตั้งรับอยู่ คือเป็นการเผยแผ่ตามปกติทั่วไป ไม่เข้มแข็ง ไม่เป็นการเผยแผ่เชิงรุกที่มุ่งเผยแผ่ที่สามารถเข้าถึงประชาชนอย่างจริงจัง นอกจากนั้นปัญหาที่พบด้านนี้พบว่า การเผยแผ่ยังเป็นแบบเดิมๆ ซึ่งไม่ชวนให้สนใจผู้ฟังที่จะเกิดความกระตือรือร้นนำไปปฏิบัติเป็นเหตุผลให้ประชาชนทั่วไปให้ความสนใจธรรมะลดน้อยลง เห็นความสำคัญของพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์น้อยลง บทบาทของพระสงฆ์ด้านนี้จึงน้อยลงไปด้วย พระสังฆาธิการมองว่าหากจะเผยแผ่ให้ได้ผลและน่าสนใจควรปรับวิธีการเผยแผ่ที่ทันสมัยกับยุคสังคมที่หลากหลายนับซับซ้อน ต้องใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่เพื่อช่วยเพิ่มความสนใจ ซึ่งพระสังฆาธิการเห็นว่าควรจัดอบรมพระนักเผย

เพื่อให้มีคุณภาพและต้องเป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนเพื่อกระจายนักเผยแผ่ให้ทำงานด้านการเผยแผ่ให้ทั่วถึงครอบคลุมทั่วทุกภูมิภาค

5. บทบาทด้านการสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ ส่วนมากบัญญัติไว้ในหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 37 (1) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ระบุว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

จากการศึกษาร่วมกับพระสังฆาธิการด้านสาธารณูปการได้ข้อมูลสำคัญจากการให้สัมภาษณ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์สามารถสรุปประเด็นงานด้านนี้ได้ ดังนี้

5.1 มีการจัดรูปแบบแผนผังของวัดเป็นเขตพุทธาวาส เขตพุทธาวาสอย่างเป็นระบบ

5.2 มีการจัดสร้างอาคารภายในวัดให้เป็นระบบ ระเบียบมากขึ้นกว่าเดิม

5.3 มีการจัดสร้างอาคารสถานที่ให้มีความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนผู้มาบำเพ็ญกุศล

5.4 มีการจัดรูปแบบโครงสร้างโดยเน้น ความสวยงาม มั่นคง รมเย็น มุ่งใช้ประโยชน์ได้นาน

5.5 เน้นหลักการสร้างตามหลักการ 4 ส. คือ สะดวก สะอาด สงบ และสว่าง

สำหรับปัญหาในด้านสาธารณูปการ พบว่า การใช้งบประมาณการก่อสร้างที่มากเกินไปจนเกินไป ไม่มีแบบแผนการก่อสร้างที่แน่นอน กระทั่ง ซึ่งเป็นเหตุงบประมาณบานปลาย ปัญหาเรื่องการจัดแย้งกับชาวบ้านชุมชนใกล้เคียง นอกจากนั้นพระสังฆาธิการยังเสนอว่า เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ควรจะต้องจัดให้มีการอบรมศึกษาดูงานนอกสถานที่ ด้านการสาธารณูปการ แก่พระสังฆาธิการผู้มีบทบาทด้านสาธารณูปการเพื่อให้เกิดความรู้ในการก่อสร้าง ต้องสร้างความเข้าใจกับคณะกรรมการและชุมชนและจุดประสงค์การดำเนินงานด้านสาธารณูปการจึงจะเป็นระบบมีแบบแผนและเสร็จทันการใช้ประโยชน์

บทบาทด้านสาธารณูปการ พบว่า พระสังฆาธิการให้ความสำคัญกับการก่อสร้างศาสนวัตถุภายในวัดอย่างมาก โดยเฉพาะเจ้าอาวาส เพราะถือว่าเป็นงานอันแสดงถึงวิสัยทัศน์ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสเองด้วยและเจ้าอาวาสยังต้องมีความกระตือรือร้นในการแสดงถึงฝีมือของเจ้าอาวาส ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์และจะมีผลต่อความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในระยะยาว การควบคุมส่งเสริมงานด้านนี้ จึงถือว่าเป็นหน้าที่อันสำคัญของพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น จะต้องถือเป็นภาระหน้าที่ยึดถือปฏิบัติให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง

6. บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ถือได้ว่าเป็นการดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์แก่หน่วยงาน ชุมชนหรือคณะบุคคล เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือสนับสนุนสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณะสมบัติของประชาชนโดยทั่วไป

จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ พบว่า การสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นงานหลักของพระสังฆาธิการ มี 2 เรื่อง หลัก คือ การสงเคราะห์ในด้านจิตใจ และวัตถุ

6.1 ด้านจิตใจ

6.1.1 สงเคราะห์โดยเป็นที่พึ่งปริกษาทางจิตใจด้วยธรรมะ แนะนำในเรื่องของการใช้ชีวิตตามหลักธรรมให้กับพุทธศาสนิกชน

6.1.2 สงเคราะห์โดยปฏิบัติตนให้เป็นผู้บำเพ็ญกุศล สรรพคุณ เป็นเนืองนิตย์แก่พุทธศาสนิกชน

6.2 ด้านวัตถุ

6.2.1 เป็นแนะนำชักจูงและเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นทำตาม เช่น จัดตั้งโรงเรียน สร้างโรงพยาบาล สร้างถนน พุทธศาสนสถาน สร้างวิทยาลัย

6.2.2 สงเคราะห์แบ่งปันสิ่งของ เครื่องอุปโภค บริโภค คราวเกิดภัยต่างๆ ขึ้นแก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาส แม้รูปแบบการช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชนจะมีหลากหลายวิธี แต่พระสังฆาธิการโดยส่วนใหญ่ก็สงเคราะห์ในรูปแบบที่เหมือนกัน ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

6.2.2.1 ช่วยสงเคราะห์ญาติโยมที่ประสบภัยทางธรรมชาติ

6.2.2.2 ช่วยสงเคราะห์ญาติโยมที่ประสบปัญหาและความเดือดร้อนด้านต่างๆ เช่น ยากจน

6.2.2.3 ช่วยสงเคราะห์ให้การสนับสนุนการก่อสร้างอาคาร สถานศึกษา โรงเรียน ก่อสร้างถนนเข้าหมู่บ้านหรือชุมชน

อย่างไรก็ตาม การสาธารณสงเคราะห์ก็พบว่ามีปัญหาอยู่บ้างคือ ขาดงบประมาณสนับสนุนช่วยเหลือพระสังฆาธิการ และขาดรูปแบบการสงเคราะห์ที่ชัดเจนว่าควรสงเคราะห์เฉพาะพื้นที่ใดในเขตรับผิดชอบการบริหารคณะสงฆ์ หรือนอกเขตรับผิดชอบ หลักการสงเคราะห์สำหรับพระสังฆาธิการ ระดับไหน มีขอบเขตด้านงบประมาณเท่าใด ซึ่งยังไม่มีความชัดเจน

บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์นี้ ถือว่าเป็นงานที่พระสังฆาธิการต้องเสียสละเป็นอย่างมากในการสร้างสิ่งอันเป็นสาธารณประโยชน์ตามกำลัง อันจะเป็นเหตุนำมาซึ่งความใกล้ชิดกันระหว่างวัดกับบ้าน ชุมชน และยังเป็นเหตุให้วัดกับบ้านมีความสามัคคีกลมเกลียว เกื้อกูลแก่การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในระยะยาว อันจะเป็นภูมิคุ้มกันของพระพุทธศาสนาโดยการ

ปกป้องคุ้มครองพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชน และยังเป็นไปเพื่อการผูกไมตรีดังมีพระบาลีรับรองไว้ว่า ทท มิตฺตานิ คนฺถติ ผู้ให้ยอมผูกไมตรีเอาไว้ และเป็นไปตามหลักธรรมในทางพุทธศาสนาเรื่องสังกหัตถุด้วย

บทบาททั้ง 6 ด้าน ถือว่าเป็นงานบริหารที่คณะสงฆ์นำโดยพระสังฆาธิการที่ต้องบริหารจัดการตามภาระหน้าที่ๆ รับผิดชอบและได้วางไว้เป็นแบบแผนงานให้ถือปฏิบัติร่วมกัน สภาพการบริหาร โดยทั่วไปตามบทบาทของพระสังฆาธิการจะมีปัญหาหลักๆ เฉพาะด้านการปกครอง การศาสนศึกษา และการเผยแผ่เพราะถือเป็นงานหลักที่จำเป็นสำหรับพระสังฆาธิการทุกระดับชั้นจะต้องเอาใจใส่ปฏิบัติให้เกิดผลที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม สำหรับด้านอื่นมีความจำเป็นรองลง เพราะเป็นงานเกี่ยวพันกับสายงานหลักเบื้องต้น ปัญหาที่พระสังฆาธิการส่วนใหญ่เป็นห่วง และเห็นว่ามีปัญหาจึงอยู่ทำงาน 3 เรื่องหลักดังที่ได้กล่าวมา

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องารรูปแบบโครงสร้างองค์การและบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษารูปแบบโครงสร้างองค์การของคณะสงฆ์ไทย 2. เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 3. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และแนวทางแก้ไขการบริหารกิจการคณะสงฆ์

1. สรุปผลการวิจัย

รูปแบบโครงสร้างการบริหารของพระสงฆ์ไทย มีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประมุขสูงสุด ทำหน้าที่เสมือนนายกรัฐมนตรี เป็นผู้บังคับบัญชา รองลงมาจากนั้น เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม โดยแบ่งเป็นสมเด็จพระราชาคณะ 8 รูป (มหานิกาย 4 รูป) (ธรรมยุติกนิกาย 4 รูป) และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราช ผู้เป็นประธานกรรมการแต่งตั้งอีก 8 รูป รวมทั้งหมด 16 รูป การบังคับบัญชา เป็นลักษณะจากบนสู่ล่าง ตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราช ลงมาจนถึงเจ้าอาวาส รูปแบบการจัดการบริหารแบ่งออกเป็น ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค การจัดรูปแบบการบริหารคล้ายคลึงกับส่วนบริหารราชการไทย ซึ่งมีการบังคับบัญชา หรือการออกกฎระเบียบข้อบังคับอื่นๆ จากส่วนกลางเป็นหลัก ส่งต่อไปสู่ภูมิภาค การใช้การบริหารเช่นนี้อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับ พ.ศ. 2505 และยังใช้จนถึงปัจจุบัน ส่วนงานตามบทบาทหน้าที่การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยนั้น มี 6 ด้าน คือ ครอบคลุมในเรื่อง ต่อไปนี้

1. ด้านการปกครอง
2. ด้านการศาสนศึกษา
3. ด้านการศึกษาสงเคราะห์
4. ด้านการเผยแผ่
5. ด้านการสาธารณูปการ
6. ด้านการสาธารณสงเคราะห์

ผลจากการศึกษา ด้านการปกครอง พบว่า พระสังฆาธิการไม่ค่อยมีความกระตือรือร้น ความเอาใจใส่ ความสนใจ และความรู้เรื่องเกี่ยวกับการระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัยเพื่อยุติความขัดแย้ง หรือการลงนิคหกรรมแก่ภิกษุผู้อยู่ใต้ปกครอง อาชญาในตำแหน่งการบริหารยาวนานเกินไป ไม่มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ในปัจจุบัน ฉะนั้น พระสังฆาธิการควรจะใช้การปกครองแบบการใช้พระเดชพระคุณ พ่อปกครองลูก หรือ ครูบาอาจารย์ปกครองศิษย์ เป็นแบบที่ดูแลน้องอันเป็นผลสืบเนื่องมาเป็นประเพณีตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ ทรงจัดตั้งวางระเบียบต่างๆ ไว้ก็เพื่อให้บริษัทคือพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนได้ประโยชน์จากพระธรรมวินัยที่พระองค์ทรงสั่งสอนให้มีความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือซึ่งกันและกันอันจะบังเกิดผลเป็นความดีงามและอำนวยประโยชน์ที่พึงประสงค์ สอดคล้องกับ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ทุมมจิตโต, 2539) ได้กล่าวถึงการปรับระบบบริการองค์การของชาวพุทธไว้ในหนังสือเรื่อง พุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ว่า การบริหารองค์การชาวพุทธควรกระจายอำนาจให้มากขึ้น แม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบระบบราชการที่ซักเข้าไม่ทันการณ์ และคณะสงฆ์อาจจะคิดระบอบปกครองให้มุ่งพัฒนาให้แต่ละวัดเข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนได้อย่างแท้จริง จากนั้นวัดก็ต้องสร้างเครือข่ายโยงใยร่วมกันทำงานทั่วประเทศ ทั้งพยายามลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อนไม่ทันการณ์โดยปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการหรือว่าเอนจินีโยริงให้กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ด้านการศึกษา พบว่า พระสังฆาธิการท่านมีความเอาใจใส่เรื่องการศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรเป็นอย่างมาก เพราะมองว่าการศึกษาเป็นหัวใจสำคัญที่จะพัฒนาบุคลากรทางด้านพระพุทธศาสนาให้มีความรู้ นวัตกรรมและบาลี เพื่อจะได้นำความรู้ไปอบรมสั่งสอนประชาชนและรักษาพุทธศาสนาไว้ได้ พระสังฆาธิการจึงมีภาระหน้าที่ในด้านการศาสนศึกษาอย่างมากไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการศึกษา จัดห้องสมุด มอบทุนการศึกษา จัดการสอนธรรมศึกษา และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรม เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาเล่าเรียนแก่พระภิกษุสามเณรให้มีความรู้แตกฉานในพระธรรมวินัย น่าจะเป็นการทรงพระศาสนาให้เจริญไปได้ สอดคล้องกับ ชาญณรงค์ หินเกิด ได้ทำการศึกษาวินิจฉัยเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการกับการพัฒนาวัดในจังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัย พบว่า พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมการศึกษาทางโลกและทางธรรม ปกครองวัดด้วยความเรียบร้อยเผยแผ่พุทธศาสนาตามบทบาทหน้าที่ด้วยดีเสมอมา รวมทั้งให้สาธารณสงเคราะห์ตามฐานานุกรม

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า พระสังฆาธิการได้ให้ความสำคัญในงานด้านการศึกษาสงเคราะห์อย่างมากไม่ว่าจะเป็นด้านการจัดตั้ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ การเป็นครูช่วยสอนพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ การจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การจัดตั้ง

โรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์ การประสานงานในการจัดหางบประมาณในการสร้างอาคารเรียน ก่อเรียน การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลเพื่อสงเคราะห์เด็ก และเยาวชน เพราะว่าเป็นภาระหน้าที่ของ พระสังฆาธิการในการจัดการศึกษาสงเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับ วรพงษ์ แสนเมือง ได้กล่าวไว้ว่า พระสังฆาธิการใช้บทบาทของความเป็นผู้นำช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ เช่นด้านศึกษา ด้านอาชีพ ด้านปัญหาชีวิต และบทบาทในการสงเคราะห์ประชาชน บทบาทด้านคุณธรรม จริยธรรมให้กับ ประชาชนเป็นคนดีของสังคม

ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนา พบว่า พระสังฆาธิการเอาใจใส่ด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา โดยการเทศนาสั่งสอนประชาชนโดยทั่วไปเพื่อให้ตั้งมั่นอยู่ในหลักคำสอนในทาง พุทธศาสนา เพราะพระสังฆาธิการมีหน้าที่สำคัญในการนำเอาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไป เผยแผ่แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา งานด้านการ เผยแผ่จึงถือว่ามีมีความสำคัญยิ่ง นอกจากนี้การเผยแผ่พุทธศาสนาต่อสาธารณชนเป็นการสื่อสารเพื่อ พัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพุทธ ศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับหลักของพระพุทธศาสนาตามที่พระธรรมวรานายก (โอภาส นินฺตติเมธี) กล่าวไว้ว่างานเผยแผ่ของพระภิกษุตามพุทธดำรัส คือ “จรณะ ภิกขเว พุชชนหิตา ยะพุชชนะสุชายะ โลกานุกัมปายะ มีความหมายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวจาริกไปตาม จุดประสงค์เพื่อการบำเพ็ญประโยชน์สุขต่อหมู่ชน เพื่ออนุเคราะห์ต่อประชาชนชาวโลก”

ด้านการสาธารณูปการ พบว่า พระสังฆาธิการไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการจัดตั้ง คณะกรรมการที่มีความรู้ความสามารถในด้านสาธารณูปการมาให้คำแนะนำปรึกษา และควบคุม งานด้านสาธารณูปการ จึงทำให้การจัดทำแผนพัฒนาวัด ไร้ทิศทางในบางครั้ง หรือไม่เป็นไปตาม แผนพัฒนาวัดที่วางเอาไว้ ทำให้งานเกิดความล่าช้าไม่ทันกับการใช้ประโยชน์ พระสังฆาธิการจึง ควรจัดตั้งคณะกรรมการที่มีความรู้ความสามารถมาช่วยสนองงาน และให้คำปรึกษาด้าน สาธารณูปการ เพราะว่างานสาธารณูปการเป็นงานแสดงฝีมือ เป็นงานละเอียด เป็นงานระดับ บารมีของเจ้าอาวาส จึงต้องใช้บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารพัฒนาวัดให้มีความสะอาด สว่าง และสงบ ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาปัญญา สุขสงค์ ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนา สังคม ศึกษาเฉพาะกรณี:พระพิศาลธรรมพาที (พยอม กลฺยาโณ) ผลการศึกษา พบว่าพระพิศาลธรรม พาทีเป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทเกื้อกูลอย่างสำคัญต่อการพัฒนาสังคม ด้านสาธารณูปการและด้านสา ธารณสงเคราะห์ ท่านได้จัดให้มีการก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวก แก่ประชาชน เช่นสถานี อนามัย ห้องประชุม อาคารเอนกประสงค์ โรงฝึกอาชีพ ซุปเปอร์มาเกต ถนนและสาธารณประโยชน์ อื่นๆ การทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อม และการแก้ปัญหาหามลภาวะ โดยสกัดการขยายตัวของโรงงาน

อุตสาหกรรม จัดบริเวณวัดให้มีความร่มรื่น ปลูกสวนสมุนไพรให้วัดและบ้านปราศจากขยะและมลพิษต่างๆ

ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ พบว่า พระสังฆาธิการมีความเอาใจใส่การพัฒนาวัดให้เป็นวัดที่สะอาดสะอ้านแก่การสัญจรจึงทำถนนภายในวัดรวมทั้งทางเดินเท้าเพื่อให้มีความสะอาดแก่ผู้สัญจรไปมาเป็นอย่างมากที่เข้ามาทำกิจกรรมในวัด เช่น การทำบุญ การฟังเทศน์ หรือมาติดต่องานในด้านต่างๆ ฉะนั้นงานสาธารณสุขสงเคราะห์ ต้องใช้บทบาทของความเป็นพระสังฆาธิการในการช่วยเหลือสังคมทั้งความคิด และกำลังทรัพย์ในด้านต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับพระเทพโสภณ (ประยูร ฐมภูมิโต) ได้กล่าวไว้ว่า ถ้านักบริหารบกพร่องเรื่องมนุษยสัมพันธ์ก็ไม่มีใครช่วยทำงาน กลายเป็นนักบริหารที่ดีไม่ได้ พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักมนุษยสัมพันธ์ไว้ เรียกว่า สังคหะวัตถุ 4 ประการ ได้แก่ ทาน การให้ เจ้าอาวาสที่ดีต้องมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้กับผู้ร่วมงานและผู้ได้บังคับบัญชา ปิยวาจา สนทนา เจรจกด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน เจ้าอาวาสที่ดีจะต้องรู้จักผูกใจคนด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน อัถตจริยา คือประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือสงเคราะห์ประชาชน เจ้าอาวาสสามารถทำอัถตจริยาได้หลายวิธี เช่น บริการช่วยเหลือยามป่วยไข้ หรือเข้าร่วมงานพิธีต่างๆ ของชุมชน หรืองานสังคมอื่นๆ สมานัตตตา คือ วางตัวสม่ำเสมอไม่ทอดทิ้งผู้ร่วมงานทั้งหลาย กล่าวรับผิดชอบในผลการตัดสินใจของตน

2. อภิปรายผล

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 ยังมีข้อบกพร่องที่จำเป็นต้องปฏิรูปเพื่อหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงอย่างเร่งด่วนอีกมากโดยเฉพาะปัญหาภายในองค์กรที่เรียกว่าเป็นวัฒนธรรมองค์กร ที่มีมายาวนาน ดังจะเห็นได้ชัดคือปัญหาการรวมศูนย์อำนาจทางการบริหารไว้ที่ส่วนกลางเป็นหลักเท่านั้น ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองขององค์กรสูงสุดคือมหาเถรสมาคม ทำให้ปัญหาเกิดกระจุกตัว หลายปัญหาคณะสงฆ์แก้ไขได้ลำบากและไม่ทั่วถึง สำหรับปัญหาหลักที่คณะสงฆ์จะเป็นต้องเร่งแก้ไขหลักๆ ขอนำเสนอ 3 เรื่องหลัก ดังนี้

2.1 รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติ ฉบับ พ.ศ. 2535 เป็นรูปแบบการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ผู้บริหารระดับสูงคือมหาเถรสมาคมทั้งหมดที่อยู่ที่ส่วนกลางตามหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ถือว่าเป็นการรวมศูนย์อำนาจ ไม่กระจายอำนาจเพื่อการมีส่วนร่วมตามหลักการปกครองสมัยใหม่ การบริหารส่วนใหญ่คณะสงฆ์เป็นแบบไว้การมีส่วนร่วมอย่างเห็นได้ชัด คือพระภิกษุสามเณรที่อยู่ภายใต้การปกครอง ไม่มีส่วนร่วมในการปกครอง ไม่มีส่วนร่วมในการนำเสนอปัญหาขึ้นไปสู่องค์กรการบริหารสูงสุด และในขณะเดียวกันก็ดูเหมือนพระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ก็ไม่กล้าที่จะแสดงออกทางการเมืองมีส่วนร่วม เพราะเกิดเกรงใจและ

หวาดกลัวต่อพระมหาเถระผู้มีหน้าที่ในการบริหารซึ่งอายุพรรษากาลและมีศถาบรรดาศักดิ์มาก ซึ่งจะเป็นผลเสียต่อการปกครองในระยะยาวได้ จึงถือว่าเป็นจุดบอดทางการปกครองที่จำเป็นต้องเร่งปฏิรูปแก้ไขอย่างเร่งด่วน

2.2 ปัญหาด้านการศาสนศึกษา การศึกษาของพระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่เป็นไปไร้ทิศทาง เป็นไปในลักษณะตามมีตามเกิด ผู้ใดใคร่จัดการศึกษา ก็จัด การศึกษาในส่วนภูมิภาคขาดงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอและชัดเจน ซึ่งการศึกษาทั้ง 2 แบบนี้ คือแผนกนักธรรมและแผนกบาลี ดังเช่นในปัจจุบันนี้ถือว่าช้ามาช้านาน ไม่มีการปรับปรุงหลักสูตรแกนกลางที่สร้างความยอมรับกับพระภิกษุสามเณรโดยทั่วไป หนังสือตำรา ส่วนใหญ่เอกชนเป็นผู้ลงทุน ปัญหาพระภิกษุสามเณรขาดความเชื่อมั่นในตำราที่เป็นของคณะสงฆ์โดยตรง คณะสงฆ์จำเป็นต้องสร้างความเชื่อมั่นในตำราการศึกษา เพื่อให้มีความทันสมัยน่าสนใจศึกษา ชวนให้ไม่เกิดความเบื่อหน่าย ให้มีความเชื่อมั่น ไม่ใช่เพียงเพื่อเป็นไปในลักษณะการเน้นความจำตั้งแต่ต้น ซึ่งจะก่อให้เกิดความขาดแคลนในการเข้าสู่ระบบการศึกษาคณะสงฆ์ หนังสือที่ใช้ศึกษากันในปัจจุบันถือปฏิบัติมาเป็นเวลากว่าร้อยปี ปัจจุบันก็ยังเป็นอยู่เช่นนี้ จึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจูงใจผู้จะเข้ามาศึกษาเล่าเรียน ซ้ำยังก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายต่อผู้ที่เรียนอยู่ ส่งผลให้มีจำนวนนักเรียนที่เข้ามาศึกษาลดน้อยลงไปเรื่อยๆ การประเมินผลทางการศึกษา ยังไม่เป็นที่ยอมรับในหมู่ของนักเรียนโดยส่วนใหญ่ เพราะขาดหลักเกณฑ์ที่ปฏิบัติได้จริงและสอดคล้องกันระหว่างผู้ประเมินคือผู้ตรวจข้อสอบ จึงถือว่าเป็นสิ่งที่รอการแก้ไขอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อเรียกศรัทธาของนักเรียนกลับมา

2.3 ปัญหาการเผยแผ่ ถือว่าเป็นงานที่มีมาตั้งแต่กำเนิดพระพุทธศาสนาขึ้นมาเป็นองค์กรสงฆ์ โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบในการเผยแผ่ตั้งแต่นั้นมา แต่ภิกษุสามเณรในปัจจุบัน โดยมากจะทำงานการเผยแผ่แบบไร้ทิศทาง ขาดเป้าหมายที่ชัดเจน จึงทำให้ขาดประสิทธิภาพ ผู้ศึกษาเล่าเรียนธรรมน้อยลง เหตุผลส่วนหนึ่งมาจากการที่พระสังฆาธิการและภิกษุสามเณรไม่ประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมยุคโลกาภิวัตน์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปโดยอิทธิพลของวัตถุนิยมตะวันตก วิธีการที่จะดึงความสนใจจนทำให้ผู้ฟังเกิดความแก้แค้นล้านนั้นจำเป็นต้องใช้ใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สามารถดึงดูดใจผู้ฟัง ซึ่งจะไม่ทำให้เกิดการเบื่อหน่ายต่อการฟังการศึกษา ส่วนใหญ่การเผยแผ่ยังคงเป็นแบบเดิมคือตามประเพณีการเทศน์และบรรยายตามคัมภีร์เท่านั้น การประยุกต์ใช้กับใช้เทคโนโลยี โดยมีงบประมาณมาสนับสนุนการจัดซื้ออุปกรณ์การถ่ายทอดคำสอนให้ครอบคลุม ก็จะสามารถสร้างพระนักเผยแผ่ที่มีแนวคิดใหม่ๆ ให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จึงจะสามารถทำการเผยแผ่ให้เห็นผลได้อย่างประสบผลสำเร็จ

3. ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบ โครงสร้าง และบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย ผู้วิจัยมีข้อเสนอ ดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

3.1.1 ด้านการปกครอง พบว่า พระสังฆาธิการให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมประชุมตามมติมหาเถรสมาคมหรือผู้ปกครองเหนือตนจัดประชุม แต่การจัดประชุมเพื่อชี้แจงข่าวสารการประชุมหรือเพื่อชี้แจงกฎระเบียบภายในวัดยังถือว่ามีน้อย โดยส่วนใหญ่ใช้พระธรรมวินัยในการกำกับดูแลควบคุมพระภิกษุสามเณรภายในวัด ทำให้ลดความสำคัญของการออกกฎระเบียบเพื่อหมู่คณะ ซึ่งอาจจะเป็นช่องทางให้บุคคลผู้ไม่สนใจปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ขาดรูปธรรมในการประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ดังนั้น จึงควรมีการชี้แจงกฎระเบียบต่างๆ กำกับเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามของหมู่คณะ

3.1.2 ด้านการศึกษา ต้องจัดการเรียนการสอนอย่างทั่วถึง เพราะยังขาดบุคลากรทางการศึกษาทั้งครูและนักเรียน ดังนั้น ดังนั้นจึงต้องเร่งสร้างบุคลากรทางการศึกษาและส่งเสริมยกย่องผู้เล่าเรียน เพื่อให้เป็นขวัญกำลังใจ โดยเฉพาะการสนับสนุนการจัดตั้งสำนักเรียนศาสนศึกษาประจำอำเภอขึ้น

3.1.3 ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พระสังฆาธิการต้องจัดตั้งทุนการศึกษาสงเคราะห์ และส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ด้านอุปกรณ์การศึกษา โดยให้ถือเป็นข้อกำหนดที่พระสังฆาธิการทุกรูปต้องถือปฏิบัติ

3.1.4 ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต้องจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เพราะการเผยแผ่ในปัจจุบันยังเป็นเพียงแค่เชิงรับ แต่ยังขาดการเผยแผ่เชิงรุก เพื่อให้เห็นผลชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้น

3.1.5 ด้านการสาธารณูปการ ควรวางแผนในการก่อสร้างอาคารและเสนาสนะให้เหมาะสมแก่ความจำเป็น เพื่อไม่ให้เป็นการใช้ทุนทรัพย์มากจนเกินขอบเขต อันจะเป็นตัวฉุดการพัฒนาในด้านอื่นๆ ควรจัดตั้งคณะกรรมการวัดร่วมกับพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถเพื่อดำเนินการบริหารอย่างเป็นระบบชัดเจน

3.1.6 ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ควรถือเอาใจใส่สนับสนุน และช่วยเหลือพุทธศาสนิกชนผู้เดือดร้อนจากภัยปฏิบัติทางธรรมชาติ รวมทั้งช่วยเหลือชุมชนที่เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน จัดตั้งหน่วยอบรมประจำชุมชน ให้มีผลเป็นรูปธรรม เพราะพระสังฆาธิการยังขาดการติดต่อประสานงานกับชุมชนที่ชัดเจน บทบาทในการบริหารจึงไม่เด่นชัดเท่าที่ควร

3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์

3.2.2 ควรศึกษาความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดต่างๆ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. กรมการศาสนา. (2539). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2540). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง คณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

_____. (2544). **คู่มือพระสังฆาธิการ เรื่อง การปกครองคณะสงฆ์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. (2551). **ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่**. ม.ป.ท.

บุญทัน ดอกไธสง. (2540). **การจัดองค์การ**. ม.ป.ท.

ปกรณ์ ต้นสกุล. (2546). “การศึกษาสภาพปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในวัดพัฒนาตัวอย่าง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2542). **ธรรมรัฐ ธรรมราชา**. ม.ป.ท.

พระครูปลัดอาทิตย์ ของดี. (2546). “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ(ประยูร) กรณศึกษา: พระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 2.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดกร ถิรธมฺโม). (2552). **ทฤษฎีรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก**. พะเยา: สำนักพิมพ์เจริญอักษร.

พระจันทะมุน แสงสุริจันทร์. (2552). “ศึกษาพุทธวิธีในการวางแผนการบริหารองค์การ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์). (2545). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระชนดล นาคพิพัฒน์. (2551). “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2549). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระใบฎีกาวิชัย ไชยคุณ. (2554). “บทบาทพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ เขตอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- พระมหาชวลิต คงแก้ว. (2552). “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์: ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- พระมหาภูตินันท์ กันทะเตียน. (2541). “พระสงฆ์กับการเมือง: แนวคิดและบทบาทในสังคมไทยยุคปัจจุบัน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระมหาสมบุญ พันธุ์สุข. (2550). “เปรียบเทียบบริหารจัดการวัด กรณีศึกษา: เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 14.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระสมุห์ทองใส หน่วยกลาง. (2554). “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอแม่वंก จังหวัดนครสวรรค์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- พิทยา บวรวัฒนา. (2552). **ทฤษฎีองค์การสาธารณะ**. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณการพิมพ์.
- มานี ไชยธีรานุวัฒน์ศิริ และคณะ. (2540). **บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์: ศาสตร์และศิลป์ในการอบรมคุณธรรมของพระเถระในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- มานี ไชยธีรานุวัฒน์ศิริ และคณะ. (2541). **บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีศึกษา: คณะสงฆ์ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. รายงานการวิจัยคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมพร เทพสิทธิ์า. (2538). **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: สภาอุรวุทธิสมาคมแห่งชาติในพระบรมราชูปถัมภ์.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2545). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์**. กรุงเทพฯ: บริษัทธรรมสารการพิมพ์.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล

นายไพโรจน์ ดวงศรี

ที่อยู่

24 หมู่ 5 ต.หนองโสน อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์ 31110

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2552

สำเร็จการศึกษารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. 2554

ศึกษาต่อระดับปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร